

Šindelář, Bedřich

Několik poznámek k otázce našeho vystěhovalectví v epoše kapitalismu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1954, vol. 3, iss. C1, pp. [18]-44

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102486>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BEDŘICH ŠINDELÁŘ

NĚKOLIK POZNÁMEK K OTÁZCE NAŠEHO VYSTĚHOVALECTVÍ V EPOŠE KAPITALISMU

Nedávno jsem pracoval na problému našich českých dělnických spolků v zahraničí.¹ Při studiu této otázky jsem narazil na vystěhovalecký problém, který souvisí velmi těsně se vznikem těchto zahraničních dělnických organizací. Pátraje pak po materiálu k otázce našeho vystěhovalectví, shledal jsem, že prameny, především pak prameny statistické povahy, jsou až téměř do konce XIX. století velmi kusé a mezerovité. O něco lepší situaci možno zjistit u publikací, které se pokoušejí zpracovávat otázku našeho vystěhovalectví, třebaže vynikají spíše svou početností nežli jakostí. Soupis těchto prací najdeme v našich standardních bibliografických pomůckách, sestavených J. K l i k e m a S t. J o n á š o v o u - H á j k o v o u.² Avšak tato literatura, i když leckdy přináší hodně cenného faktického materiálu, nevyhovuje dnes již namnoze methodou svého zpracování. Idealistické posice autorů uvedených prací nejenom že nepřinášejí odpovědné a správné vysvětlení podstatných příčin vystěhovalectví, nýbrž v mnohých případech skutečné příčiny emigrace záměrně skreslují a zastírají.³ Tito autoři odvádějí nezřídka v zájmu vládnoucí třídy, a to často přímo v žoldu buržoasie, pozornost od hlavního vinníka, od kapitalistického řádu, a vysvětlují vznik vystěhovalectví t. zv. »stěhovacím pudem«, romantičností, touhou po dobrodružství a podobně.

V nynější době, kdy náš pracující lid svrhl pouta kapitalismu a kdy jsme vykročili na cestu k socialismu, v této radostné chvíli nelze zapomenout na ony statisíce, ba miliony pracovitých, pilných a bystrých českých a slovenských lidí, kteří byli nuceni za vlády kapitalismu opustit svou rodnou zemi proto, že v ní nemohli najít obživu. A těmto četným a většinou bezejmenným bojovníkům, kteří namnoze v cizích zemích zapadli, patří několik stránek této studie. V ní se pokusíme na celé řadě skutečností ukázat jednak na příčiny vzniku vystěhovaleckého problému za kapitalismu, jednak na odporné metody, jakých kapitalisté používali při vykořisťování bídy a nouze vystěhovačů. Tyto řádky chtějí zároveň ukázat, jak brutální metody zneužívání a drsného vykořisťování vystěhovačů jsou zákonitým produktem zvlčilého a nelidského systému, jehož nenasynná, žraločí hltavost zamořila veškeré dění a hlavně pak postihla život lidí, kterým bylo — a doposud je — souzeno žít pod patou kapitalismu. A toto vše je zároveň další obžalobou kapitalistického systému za zločiny, které napáchal a žel podnes páše — na vystěhovačích.

Vystěhovalectví není zjev výlučně kapitalistické epochy. Historie nás poučuje, že se s vystěhovalectvím setkáváme již ve starších obdobích lidské historie. Stačí na př. připomenout kromě jiného anglickou kolonizaci Severní Ameriky za feudalismu nebo naši pobělohorskou emigraci. Nicméně je však nesporné, že v žádné epoše nenabylo vystěhovalectví tak velkých, ba přímo až oblundných rozměrů jako právě za kapitalismu. *Lenin* o tom svého času řekl: »Kapitalismus vytvořil zvláštní druh stěhování národů. Průmyslově rychle se rozvíjející země, jež zavádějí mnoho strojů a vytlačují ostatní země ze světového trhu, zavádějí nadprůměrné mzdy a přitahují námezdné pracovní síly z ostatních zemí.«⁴ Výstižně také prohlásil *Artur Salz*, že »stát, který je zapleten do kapitalistického hospodářského systému, musí buď vyvážet zboží anebo lidi.«⁵

Jde nyní o to, abychom se seznámili poněkud zevrubněji s podmínkami a příčinami, jež za kapitalismu vedou k vystěhovalectví. Jedině správné a opravdu vědecké vysvětlení tohoto problému nám podává učení vědeckého socialismu.

Klasikové marxismu-leninismu nás učí, že v procesu kapitalistické akumulace úměrně roste relativně nadbytečný počet dělníků, vytvářejících t. zv. průmyslovou rezervní armádu, armádu nezaměstnaných, která je naprosto nutným zjevem a přímo produktem kapitalistického systému.⁶ *Karel Marx* o tom praví: »Dělný lid, vytvářeje akumulaci kapitálu, vytváří tedy v rostoucí míře sám prostředky, které jej činí relativně přespočetným. To je zákon populační, vlastní kapitalistickému výrobnímu způsobu...«⁷ *Lenin* charakterisuje růst tohoto relativně přebytečného počtu dělníků za kapitalismu takto: »Kapitalistické přelidnění vzniká tím, že kapitál ovládá výrobu, snižuje počet potřebných (k výrobě určitého množství produktů) dělníků a vytváří přebytečné obyvatelstvo.«⁸

S t. zv. přespočetným obyvatelstvem za kapitalismu se setkáváme nejen v kapitalistickém průmyslu, nýbrž i v zemědělství. Vždyť všeobecný zákon kapitalistické akumulace a koncentrace se uplatňuje také v zemědělství. Projevuje se tu vytlačováním a pohlcováním drobných zemědělských usedlostí velkými zemědělskými podnikateli, při čemž hlavní masa rolníků je vystavena neúprosnému procesu rostoucího zbídačování a proletarisace, kdežto na druhé straně se současně vyděluje úzká skupina vesnických boháčů. Přitom třeba zdůraznit, že *tlak kapitalistického přelidnění je na venkově zvlášť veliký*. To je důsledek toho, že kapitalistická akumulace má v zemědělství poněkud odlišný charakter nežli v průmyslu. V zemědělství za kapitalismu totiž s růstem organické skladby kapitálu klesá • poptávka po pracovní síle nejen relativně, nýbrž i absolutně.⁹ A to souvisí zase se známou skutečností, že za kapitalismu zemědělská výroba zaostává a pokulhává za výrobou průmyslovou.¹⁰

Kapitalistický systém vytvořil tedy v důsledku kapitalistické akumulace zcela nutně a v souladu se zákonitostmi kapitalistického vývoje armádu t. zv. »přebytečných lidí«. Mnozí z těchto »nadbytečných« lidí měst a venkova byli pak nuceni hledat obživu mimo půdu své vlasti a stěhovali se proto do ciziny. *Marx* o tomto vývoji napsal: »Neustálé přeměňování dělníků v „nadbytečné“ vyvolává v zemích s velkým průmyslem nucené vystěhovalectví a vede ke kolonizaci cizích zemí...«¹¹ Emigrace je tudíž dalším a nezbytným důsledkem kapitalistické akumulace právě tak, jako je jím na př. nezaměstnanost. Sovětský ekonom *L. I. Ljubošič* o tomto

problému praví: »Působení všeobecného zákona kapitalistické akumulace v nejvyvinutějších zemích Evropy mělo přímý vztah k bouřlivé kolonizaci USA a k rychlému rozvoji amerického zemědělství, jež mohly probíhat takovým tempem jen za pomoci vývozu evropského kapitálu a za stálého přílivu emigrujících evropských dělníků do USA. Vývoz evropského kapitálu a nucená emigrace ‚nadbytečných‘ dělníků byly přímým následkem protikladů akumulace kapitálu v kapitalistické Evropě.«¹²

To jsou tedy v hrubých rysech hlavní ekonomické příčiny, které vedly v epoše kapitalismu k vystěhovalectví, kterým naše země ztratily statisíce obyvatel, převážně příslušníků z řad proletariátu a drobného rolnictva. Cizina tyto lidi většinou pohltila a nevydala je již rodné zemi zpět, třebaže většina vystěhovalců odcházela z vlasti v naději, že se do ní opět vrátí.

K uvedeným hlavním příčinám přistupoval ještě útlak politický a nacionální. Ten se projevoval v mnohonárodní rakousko-uherské monarchii obzvláště persekucí a diskriminací nacionální, vyvěrající z historicky vzniklého privilegovaného postavení německé, a později i maďarské buržoasie, která utlačovala a vykořisťovala ostatní, především slovanské národy. A v této skutečnosti právě nacházíme odpověď na otázku, proč daleko největší procento vystěhovalců z někdejšího rakousko-uherského mocnářství tvořili právě příslušníci slovanských národů.¹³

Podle zprávy z Národních novin z roku 1870, jež vycházely jako list našich vystěhovalců v Chicagu, jsou vystěhovalci označováni za lidi, kteří »za příčinou despotismu, útlatku, ujařmení, ožebračení a bídy vůbec utekli z drahé vlasti své.«¹⁴ I buržoasí dirigovaný věstník našich vystěhovalců »Vlast« přiznal počátkem roku 1878: »Cherubem s mečem, jenž vyhání nás od domovského prahu, bývá však nejčastěji neurovnanost poměrů, bída.«¹⁵

Je dobře známo, že vývoj kapitalismu na vesnici¹⁶ s jeho rostoucím zadlužováním selských usedlostí¹⁷ vedl nakonec k rozkladu vesnice a k vytvoření armády bezzemků, která byla nucena opustit vesnici a pouze zčásti nalezla obživu v městech, kdežto nemalá část byla přinucena hledat své štěstí za hranicemi vlasti — ve vystěhovalectví.¹⁸ Artur Friedmann prohlásil r. 1907 na schůzi ústředního výboru »Svazu rakouských průmyslníků«: »K vystěhovalectví dochází totiž v mnoha případech jen za účelem osvobodit se od břemen dluhů anebo proto, aby se ve vzdálených zemích získala peníze potřebné k zakoupení půdy. K útěku z venkova dochází však tam, kde jsou velké protiklady v rozdělení půdy, kde není možnosti k osamostatnění anebo kde se uplatňují... jiné sociální vlivy. Jestliže v některých případech je již nezdravý rozdíel mezi velkovýrobou, a malovýrobou v průmyslu, pak prohloubení této propasti v zemědělství je pro ohrožení blaha lidu daleko závažnější. V průmyslu je převaha velkovýroby nad řemeslníckými mistry a středními podniky příliš velká, aby státní opatření mohla dosáhnout udržení malých podniků, aniž by přitom spotřebitel nebyli co nejhůře postiženi.«¹⁹ Ovšem mluvení o »blahu lidu« na schůzi průmyslových magnátů budí dojem »řeči o provaze v domě oběšeného«, třebaže jinak výše uvedený citát ukazuje, že si buržoasie byla vědoma příčin vystěhovalectví.

Nebude též věci na škodu, uvedeme-li si zde, co si o vystěhovalectví myslel náš známý buržoasní selský politik Alfons Š t a s t n ý na počátku devadesátých let minulého století. Šťastný se tehdy všemi prostředky za-

sazoval o to, aby »uchránil« chudnoucí a ožebračované rolníky před sociálně demokratickou agitací, a aby učinil rolnictvo v politickém životě zálohou buržoasie. Tento šťastný prohlásil r. 1891 o našem rolnictvu, že prý stojí na rozcestí a před smutnou volbou: »Bud'to sociální demokracie, anebo — vystěhování.« Postavení valné části českého rolnictva pak šťastný líčí takto: »Rolník, který se potácí v nejhlubším zadlužení, jehož role náleží kapitalistům, pro které on robotuje, aniž by měl tu nejmenší vyhlídku, býti někdy ze stavu toho vysvobozen, takový rolník ztratí radost ze svého zaměstnání, zalíbení v práci a výdělku, on ztratí každou mravní snahu a zvláště lásku k vlasti a domovu. Co mu tato také jiného poskytuje, nežli schudnutí a beznadějnost zmáhajícího se otroctví úrokového. Tak se ztrácí znenáhla pojem vlasti. Útěk z domova neustále se množí, on roste v ohromnou vlnu, která se hrne přes oceán, aby odtud se silnějším ještě tlakem se vrátila k vlasti. Ti, jenž tu zbývají, netvoří více hmotný a mravní podklad pro stát. To jsou ty nejchudší částě zadluženého rolnictva, protože každý, kdo něco měl k zachránění, odtáhl.«²⁰ — Tak temnými barvami líčí buržoasní selský politik úpadek našeho venkova za kapitalismu, jenž ale neznal jeho pravé příčiny a nemohl proto ani vidět správné východisko z něho.

Mezi buržoasními autory najdeme celou řadu takových, kteří se pokoušejí zcela záměrně zastírat pravé příčiny vystěhovalectví. Zastírali je proto, že úřední cifry o vystěhovalectví, byť i byly neúplné a vždy nižší než ve skutečnosti, vystavovaly buržoasii a celému kapitalistickému systému jakési mlčenlivé, avšak výmluvné »testimonium paupertatis«.²¹ Do řady tohoto druhu autorů patří na př. L. P a c á k, který byl bankovním úředníkem, jeden čas před I. světovou válkou dokonce i konsulem, a kromě článků o vystěhovalcích napsal i zvláštní učebnici angličtiny pro české vystěhovalce. Jako bankovní odborník věděl leccos o skandálních machinacích zámořských bankovních domů, které se specialisovaly na okrádání vystěhovalců. Je však zajímavé číst, co píše Pacák o vystěhovalectví. Tak na př. r. 1912 se dovídáme, že Pacák svádí vystěhovalectví na jakýsi odvěký »pud stěhovací«, který je prý lidstvu vrozen. Falsifikátor Pacák tehdy napsal: »Vystěhovalectví je tak staré jako lidstvo, jest tudíž pud stěhovací vrozen každému člověku, jednomu více, jinému méně . . . Jest tudíž vystěhovalectví inherentní vlastností lidstva a nevězí snad pouze v chudobě neb dekadenci.«²² A zní to dnes jako výsměch nebo jako špatný vtip, napsal-li roku 1936 St. B r a n d e j s v úvodu svého »Příspěvku k dějinám československého vystěhovalceckého problému« tyto nesmyslné věty: »Vystěhovalectví — posuzujeme-li je jako hromadný jev sociální — je projevem dynamických sil toho kterého národa; vycházíme-li však s hlediska individuální psychologie, zdá se nám, že tu jde o určité projevy duševní emoce jednotlivců. Myslím tu především na pud zvědavosti, vrozený mladému člověku, na jeho touhu prožít nějaké dobrodružství, na romantické sklony u většiny lidí, na pud 'putovací', totiž na komplex oněch duševních pochodů, jimž Němci říkají kolektivně 'Wandertrieb'. Všichni jsme v mládí snili o dalekých zemích, prožívali v duchu utopistický život bez strastí a starostí, život básnických vidin a ilusí, život fantasticky přiblížených ideálů. Kdo pak by netoužil po tom, aby se mu nevedlo lépe? Je známo, že nejen děti, ale i vrstvy sociálně nejslabší a kulturně nejzaostalejší mají nejvyšší fantasií, a nenalzáme-li své vysněné štěstí, z něhož nutno v reálném životě slevovat, doma ve vlasti, honíme se za bludičkou štěstí — jak to

v básni ‚Ve stínu lípy‘ tak krásně básnický vyjádřil Sv. Čech — až se octneme v cizině.«²³

Antonín Pimper, který po léta pracoval v Americe jako úředník jedné cestovní kanceláře, dále pak jako agent naší vystěhovalecké banky Bohemie, napsal r. 1914, že prý »pozorovatel střízlivý . . . vystěhovalectví považuje za nutné hospodářské zlo, které se však násilím omeziti nedá, nýbrž postupem času musí vymizeti samo.«²⁴

Podobným způsobem dovedli o vystěhovalectví psát i pseudosocialisté všech možných odstínů u nás i v cizině. Velmi poučná je v této souvislosti zpráva oportunistického sekretáře Mezinárodního všeodborového svazu Johna W. Browna, vypracovaná pro světový kongres o vystěhovalecké otázce, který se pořádal r. 1926 v Londýně. Brown v této obsáhlé zprávě mezi jiným charakterisuje vystěhovalectví takto: »Vystěhovalectví je druh slepého úsilí, aby byly vyrovnány nerovnosti, které jsou v rozličných částech světa. Šťastná země s bohatými vyhlídkami pro průmysl a rozvíjející se země s rozsáhlým zemědělstvím přitahuje k sobě obyvatelstvo méně šťastných zemí, kde každá píď půdy je obsazena a kde průmysl z různých příčin není s to přijmout všechny své nezaměstnané. Svoboda pohybu má tendenci vyrovnávat poměry, byť i ne vždy v žádoucím směru, neboť, přestože stlačuje všeobecně platný způsob života, tu přece jen způsobuje rovnost.«²⁵ Brownův obsáhlý elaborát pro londýnskou konferenci, obsahující 238 tiskových stran a snažící se buditi zdání »vědeckosti a učenosti«, je ve skutečnosti se svými rasistickými a jinými narážkami pouze hanebným manévrem, který ve skutečnosti objektivně sloužil kapitalistům. Brown odvádí pozornost od pravého vinníka, od kapitalistického řádu, který zavinil všechny ty nepředstavitelné svizele a bídu vystěhovačů, a odvažuje se s drzým čelem tvrdit, že to všechno je »neměnitelné a věčné«.

Velmi mnoho papíru popsali všelijací ti Pacákové, Brandejsové, Pimperové, Brownové a jiní, jen aby zatemnili a zfalšovali skutečnou příčinu a podstatu vystěhovalectví a aby přitom zároveň zastřeli velkou vinu a odpovědnost kapitalistického společenského řádu, který právě v důsledku svého rafinovaného a neúprosného vykořisťovatelského systému vyháněl ročně desetitisíce našich drobných českých a slovenských lidí za hranice. Jen málo bylo těch, na něž se mezi vystěhovačce v cizině »šťěstí usmálo« a dopracovali se jisté zámožnosti. Většina vystěhovačů však rozmnožila v cizině řady proletariátu, vystaveného tam neméně bezohlednému vykořisťování a odírání, před kterým uhozí vystěhovačce utíkali ze své vlasti.

Vystěhovačce byli velmi vítaným »artiklem« pro zahraniční kapitalisty v t. zv. vyspělých průmyslových státech, především pak ve Spojených státech, kde třída kapitalistů všemožně vystěhovačce ze spekuláčních příčin podporovala. Morris Hillquit z New Yorku r. 1907 k tomu napsal: »Pro třídu podnikatelů byl problém (t. j. vystěhovačce) namnoze poměrně jednoduchý. Je v zájmu této třídy mít k dispozici nejen tolik dělníků, kolik postačuje skutečným potřebám národního průmyslu, nýbrž přitáhnout také jistý přebytek anebo rezervní armádu nezaměstnaných, aby mzdy byly udrženy na nízké úrovni.«²⁶ A kapitalističtí podnikatelé dovedli vskutku vydatně zneužívat přistěhovačce, kteří přicházeli zpravidla ze své země s holýma rukama, k tomu, že s pomocí těchto zbídačených lidí, ochotných pracovat za sebemenší mzdu (jen aby nezemřeli hladem), vydírali na svých vlastních dělnících a drželi tak jejich mzdu na nej-

nižší úrovni. Těžkou situaci dělnických přistěhovalců charakterisuje Otto Bauer takto: »Chtějí-li však importovaní dělníci vést někdy mzdový boj, pak jim státní moc vyhrožuje vyhoštěním, potrestáním za porušení smlouvy, policejními šikanami. Jsou-li podnikatelem propuštěni, pak ztrácejí — jsouce neschopni sami si najít v cizí zemi jiné zaměstnání — možnost opatřit si peněžní prostředky pro cestu zpět do vlasti. Ze všech těchto důvodů jsou importovaní dělníci vystaveni kapitálu bezbranně na pospas; právě proto jsou pro domácí dělnickou třídu tak strašlivě nebezpeční.«²⁷

Proti tomuto vykořisťování vystěhovalců kapitalisty se obrátila I. Internacionála r. 1866 ve své resoluci ze ženevského kongresu, kde čteme: »Jeden ze zvláštních úkolů asociace (t. j. I. Internacionály), který byl již při rozličných příležitostech úspěšně splněn, je zaměřen k tomu, aby se vystoupilo proti intrikám kapitalistů, kteří jsou vždycky připraveni při zastavení práce a při výlukách zneužít dělníků cizích zemí jako nástrojů ke zmaření požadavků dělníků vlastní země. Je jedním z největších úkolů asociace, aby dělníci rozličných zemí se cítili nejenom jako bratři, nýbrž, že dovedou také jako sjednocené části emancipační armády jednat.«²⁸

* * *

Pokud se týče konkrétních údajů o našem vystěhovalectví, tu třeba opakovat a zdůraznit, že naše informace jsou tu stejně kusé a chudé jako naše dosavadní vědomosti o českých vystěhovaleckých spolcích v zahraničí, obzvláště pak o spolcích dělnických. Je sice pravda, že se v rakouské monarchii prováděla evidence vystěhovalectví na základě dvorského dekretu od r. 1820, avšak tato evidence byla velmi nepřesná a nespolehlivá. A proto byl tento systém evidence r. 1884 jako nedostatečný zrušen a nahrazen novým. Od r. 1888 byly pak zavedeny k evidenci vystěhovalectví jednotné formuláře.²⁹

Přesto však i tento nový způsob evidence vystěhovalectví nebyl uspokojící a ještě v lednu 1907 prohlásil Ferdiš Juriga v uherském parlamentě, že »při nejmenším vystěhuje se třikrát tolik lidí ze země, než udávají pasy«.³⁰

Poměrně nejlépe jsme informováni o vystěhovalectví do zámoří, hlavně do USA, kdežto o vystěhovalectví z našich zemí a z celého Rakousko-Uherska do jiných evropských států z celého 19. stol. a z počátku 20. století víme dost málo.³¹ L. Caro uvádí,³² že »statisíce rakouských dělníků« se stěhovaly především do Německa, dále pak i do Dánska, Švédska, Švýcarska, Francie, Rumunska a Ruska.³³ Ale i jiné evropské státy, jako na př. Anglie, poskytly přístřeší našim vystěhovalcům.

A pokud jsou o vystěhovalectví z Rakousko-Uherska vůbec zachována nějaká konkrétní statistická data, pak byla zpravidla sestavována záměrně tak, aby v nich byla zastřena a zatemněna (pokud možno) ta skutečnost, že většinu vystěhovalců tvořili příslušníci slovanských národů, kteří pro zvýšený sociální útisk a pro vykořisťování, zesílené ještě i diskriminací a persekucí nacionální, byli vyháněni z vlasti a byli nuceni hledat si obživu v cizině.

Podle Hejreta bylo r. 1871 v Německu usazeno celkem 75.702 vystěhovalců z Rakousko-Uherska a jejich počet pak r. 1880 stoupl na 117.997 osob, r. 1890 vzrostl na 201.542 osob a konečně r. 1900 dosáhl již

výše 390.964 osob.³⁴ Co se týče dat o vystěhovalectví do jiných evropských zemí, tu jsme dosud celkem bez spolehlivých údajů a jsme odkázáni na pouhé dohady.

Jak již bylo naznačeno, daleko lepší jsou naše vědomosti o vystěhovalectví z Rakousko-Uherska do zámoří. Tak víme na př., že se v letech 1857—1902 vystěhovalo z rakousko-uherského území do Argentiny celkem 36.575 osob, při čemž se před rokem 1878 stěhovalo z Rakousko-Uherska do Argentiny průměrně ročně asi 100 osob, kdežto r. 1878 již stoupl počet rakousko-uherských přistěhovalců sem na 901 a r. 1879 dosáhl již počtu 1760 osob.³⁵ Do dalšího jihoamerického státu, do Brazílie, se vystěhovalo z Rakousko-Uherska v letech 1871—1880 na 9000 příslušníků.³⁶

Daleko větších rozměrů nabylo však vystěhovalectví z našich zemí a z oblasti celé monarchie do Severní Ameriky, zejména pak do Spojených států, o kterém jsme informováni poměrně nejlépe, třebaže také ne zdaleka uspokojivě.

Co se týče podílu Rakousko-Uherska na vystěhovalectví do USA, tu možno říci, že proti ostatním evropským státům nebyl až do sedmdesátých let minulého století nijak velký. Tak na př. za léta 1861—1870 se podílelo Rakousko-Uhersko v poměru k ostatním evropským státům na vystěhovalectví do USA pouze 0,33 %. (Anglie se podílela tehdy 44,9 % a Německo 34 %.) Zato však po krizi v r. 1873 začalo vystěhovalectví z habsburského soustátí do Spojených států prudce stoupat, takže se za dobu od r. 1861 do r. 1910 počet vystěhovalců zvýšil téměř 74krát. A tak proti podílu 0,33 % v letech 1861—1870 stoupl podíl vystěhovalectví z Rakousko-Uherska v evropském měřítku již na 6,7 %, v letech 1891—1900 vystoupil již na 16 % a za léta 1901—1910 dosáhl již závratné výše 24,4 %. V tomto posledním období se »vyšvinulo« Rakousko-Uhersko na druhé místo v Evropě vzrůstem vystěhovalců do Spojených států. Pouze carské Rusko předčilo prudkostí vzestupu vystěhovalectví do USA naše »podunajské mocnářství«, a to tak, že z Ruska stoupl za léta 1861—1910 vystěhovalectví do Spojených států celkem 180krát (a v Rakousku za stejnou dobu »jen« 74krát), z podílu 0,10 %, na evropském vystěhovaleckém průměru v r. 1861, stoupl tento ruský podíl v r. 1910 již na 18 %. Na třetím místě v Evropě co do vzestupu vystěhovalectví do USA byla za stejnou dobu Itálie, odkud vystěhovalectví v letech 1861—1910 stoupl více než 45krát (z 0,51 % v r. 1861 stoupl vystěhovalecký podíl italský v Evropě na 23,31 % v r. 1910).³⁷ Co do absolutních cifer stálo Rakousko-Uhersko ve vystěhovalectví do USA za léta 1819—1910 na třetím místě, a to hned za Velkou Británií a Německem. Za tuto dobu se totiž stěhovalo do USA z Velké Británie 7,7 milionu lidí, z Německa 5,3 milionu a z Rakousko-Uherska 3,127.461 osob.³⁸

A při této příležitosti není pro nás bez zajímavosti upozornit na to, že u předních koloniálních mocností možno v uvedeném časovém rozmezí let 1861—1910 pozorovat v otázce vystěhovalcké právě opačnou tendenci, totiž prudký pokles vystěhovalectví. Jestliže podíl britských ostrovů činil v letech 1861—1870 na vystěhovalectví do Spojených států v evropském měřítku průměrně 44,9 %, naproti tomu v letech 1901—1910 klesl tento podíl na pouhých 9,8 %. Rovněž v Německu klesl za stejnou dobu podíl na vystěhovalectví do USA z 34 % za léta 1861—1870 na podstatně nižší cifru 3,9 % v letech 1901—1910.³⁹

Tento velký pokles vystěhovalců do USA, který se za léta 1861 až 1910 snížil v Anglii téměř devětkrát a v Německu více než čtyři a půlkrát, je nám výmluvným dokladem toho, jak velkého dosahu byla skutečnost, že se anglický a německý proletariát stal v době příprav a přechodu k imperialismu, za tohoto období zvýšeného vykořisťování koloniálních národů, jakýmsi spoluvykořisťovatelem kolonií a koloniálních národů. Anglický a německý proletariát pomáhal, ať již vědomě nebo nevědomě, vykořisťovat kolonie po boku své buržoasie, a proto právem napsal Engels r. 1882 v dopise Karlu Kautskému o anglických dělnících, že »se čile přizívají na anglickém monopolu světového obchodu a kolonií«. ⁴⁰ A za tuto málo čestnou cenu pokleslo vystěhovalectví z těchto dvou evropských zemí do Spojených států, třebaže to nebyla jediná a poslední příčina tohoto poklesu.

Podle neúplných údajů se vystěhovalo z Rakousko-Uherska do Spojených států v letech 1820—1910 celkem 3,127.461 osob, ⁴¹ při čemž se za léta 1850—1868 odtud vystěhovalo do USA 57.726 osob; z toho bylo 43.645 obyvatel z českých zemí. ⁴² Stanislav Brandejs uvádí na základě Boháčových údajů, že se za období 1840—1910 vystěhovalo z českých zemí 1,280.586 osob, při čemž na léta 1880—1910 připadlo na 755.000 vystěhovalců. ⁴³

Podle Hejreta ⁴⁴ odešlo r. 1853 do Ameriky 3419 českých vystěhovalců a r. 1854 stoupl již jejich počet na 6128 osob, jež prý se daly zlákat fantastickými zprávami »o zlatodolech v Kalifornii«. V rozmezí let 1864 až 1873 se vystěhovalo z Rakousko-Uherska do Spojených států 27.772 osob, čili průměrně se v tomto časovém úseku stěhovalo ročně 2777 osob. ⁴⁵ Za dobu od r. 1877 do r. 1888 se vystěhovalo z Rakousko-Uherska do zámoří 365.873 osob, při čemž se v letech 1877—1879 stěhovalo průměrně ročně 7502 osob, kdežto v letech 1880—1888 stoupl roční průměr vystěhovalectví již na 38.152 osob. ⁴⁶ A jiný statistický záznam uvádí, že se za léta 1882 až 1903 vystěhovalo z Rakousko-Uherska do zámoří 1,637.749 osob. ⁴⁷

Z těchto údajů však nevyplývá, jak vypadalo vystěhovalectví z jednotlivých zemí rakousko-uherského mocnářství, a to proto, že právě oficiální statistiky měly přímo zájem na tom, aby tuto skutečnost co možná nejvíce zastíraly. Poněkud více po této stránce napovídají údaje, které rozlišují alespoň tolik, že uvádějí zvlášť vystěhovalce z Předlitavska a ze Zalitavska. Tak z údajů v různých slovnících se dovídáme, že se v letech 1871—1875 z Rakousko-Uherska stěhovalo průměrně ročně 9557 osob přes německé přístavy do Ameriky; z toho bylo 8788 osob z Předlitavska a 769 osob ze Zalitavska. V letech 1881—1885 stoupl roční průměr na 19.427 osob z Předlitavska a na 13.832 ze Zalitavska. Nato pak v letech 1884—1889 činil roční průměr vystěhovalectví z Předlitavska 22.545 osob a ze Zalitavska 13.035 osob, v letech 1891—1895 se tento průměr zvedl na 41.259 vystěhovalců ročně z Předlitavska a na 15.591 osob ze Zalitavska. A pouze v roce 1902 se z Předlitavska do zámoří vystěhovalo již 74.775 osob a ze Zalitavska 69.335 osob. ⁴⁸ Podle zprávy z brněnské Rovnosti z r. 1895 se vystěhovalo v letech 1880—1890 z Čech 215.420 osob, z Moravy 65.663 a ze Slezska 82.944 osob, tedy dohromady odešlo z českých zemí 304.027 vystěhovalců. »To nejspíše proto, že se jim vedlo „příliš dobře“, jak sarkasticky komentuje brněnská dělnická Rovnost tuto zprávu. ⁴⁹

Zastavme se nyní poněkud u výše uvedené cifry z Rovnosti o vystěho-

valectví z českých zemí v letech 1880—1890, podle níž se tehdy vystěhovalo něco přes 304 tisíc lidí. Z nedávno citovaných ročních průměrů vystěhovaleckých lze si dále vypočíst, že se za stejnou dobu z Předlitavska do zámoří vystěhovalo asi 210 tisíc osob. Ze vzájemného porovnání těchto cifer nakonec vyplyne, že především asi dvě třetiny vystěhovalců šly do zámoří a že třetina jich odcházela do jiných evropských států. Dále pak z toho také vyplývá, že v Předlitavsku trpěly vystěhovalectvím více české země nežli země alpské. Z toho pak také dále plyne, že v Předlitavsku byli vystěhovalectvím postiženi Češi daleko více nežli Němci a že se v Zalitavsku do ciziny stěhovali daleko více Slováci nežli Maďaři.⁵⁰

Názorný přehled o vzájemném poměru slovenského a maďarského vystěhovalectví podávají na př. vystěhovalecké cifry z let 1900—1905.⁵¹

Období	Slováci	Maďaři
1900/01	29.243	13.310
1901/02	36.951	23.609
1902/03	34.412	27.113
1903/04	27.895	23.851
1904/05	52.368	46.030

Skutečnost, že podrobené národy byly v Rakousko-Uhersku postiženy vystěhovalectvím daleko hůře nežli národy vládnoucí, vyplývala z diskriminační politiky buržoasně feudální vládnoucí kliky, složené z představitelů vládnoucích národů, v Předlitavsku z Němců a v Zalitavsku z Maďarů. A ve svých konečných důsledcích postihovala tato diskriminační politika v tomto habsburském »žaláři národů« spíše proletariát a drobné rolnictvo utlačovaných národů nežli jejich buržoasii.⁵² Ovšem na druhé straně nesmíme tuto otázku vidět staticky. Nelze na př. zavírat oči před skutečností, že další vývoj kapitalismu s jeho periodicky se opakujícími krisemi, s jeho rostoucím a prudce postupujícím diferenciacním a pauperisačním procesem doléhal nakonec čím dále tím více i na proletariát zmíněných vládnoucích národů, takže nakonec počet německých a maďarských dělníků, jakož i selských bezzemků hledajících obživu v cizině rok od roku vzrůstal a rozšiřoval tak řady slovanských proletářských a rolnických vystěhovalců ze země.⁵³

* * *

Vystěhovalci, kteří přicházeli plni nadějí do Spojených států a do jiných zemí, sledávali ve většině případů nakonec, že přišli z deště pod okap. A mnohdy se stávalo, že tito lidé byli zlákáni k vystěhovalectví do Spojených států různými metodami. Docházelo k tomu velmi často prostřednictvím sítě agentů lodních dopravních společností, které se snažily vydělávat především na vystěhovalectví,⁵⁴ na t. zv. zlaté horečce, k níž došlo od poloviny XIX. století, zejména po objevení kalifornských zlatých polí. Jestliže si kapitalisté zvykli dívat se na člověka jako na zboží, dívali se tak tím spíše na vystěhovalce, který se ocitl bez prostředků v cizí zemi, daleko od vlasti, a byl vydán kapitalistům v přistěhovalecké zemi na milost a nemilost.⁵⁵ A. S a l z o vystěhovalectví praví: »Vystěhovalci patří do jedné

a těže společenské vrstvy, je to masové zboží, cestující v mezupalubí. Jako takoví mají však pro společnosti pro lodní dopravu největší ekonomický význam. Neboť živý náklad se rentuje lépe než kterýkoli jiný. Na tom spočívá celý provoz moderní lodní dopravy.«⁵⁶

Protože vystěhovalci se většinou v cizině hrozně zklamali, začaly se u nás vynořovat varovné hlasy, které se snažily naše lidi odvracet od vystěhovalectví do Spojených států. Takového druhu je švabachem tištěná česká brožura z roku 1856, jejímž autorem je jihočeský kaplan Karel Müller ze Suchdolu. Tato brožura má nadpis »*Máme-liž stěhovati se do Ameriky?*«.⁵⁷ V ní je velmi barvitě vylíčen osud jednoho českého vystěhovalce, který byl tak dokonale rozčarován svou cestou do Ameriky, že se hned při první příležitosti vrátil domů a vzal si za úkol varovat lidi v našich zemích před vystěhovalectvím do Ameriky. Zejména pak varoval před podvodnými slibů a machinacemi agentů rejdařských firem, které platily svým pomahačům (subagentům) při náboru vystěhovalců jeden dolar »za každou hlavu«. A tito agenti se pokoušeli získat i našeho zklamaného vystěhovalce po jeho návratu z USA za spolupracovníka v českých zemích; a když on odmítl, snažili se jej přemluvit, aby jim alespoň nekazil jejich náborové akce tím, že by pověděl pravdu o tom, co v Americe viděl.⁵⁸ Ten však odmítl a usiloval naopak o to, aby se lidé dověděli pravdu.⁵⁹

Přibližně z téže doby pochází i posměšná jarmareční píseň východočeského zpěváka Josefa Chládky »O pánech Ameríkanech«, ve které se vysmívá domnělému blahobytu našich vystěhovalců v Americe⁶⁰ a varuje tak vlastně rovněž před vystěhovalectvím do Ameriky.

Aby se zamezilo rejdům vystěhovaleckých agentů, vydalo rakouské ministerstvo vnitř 23. října 1852 výnos, kterým se zakazovalo zřizování vystěhovaleckých agentů a 31. října téhož roku nařídil nejvyšší policejní úřad konfiskaci veškerých letáků a brožur, které by nabádaly k vystěhovalectví.⁶¹ Přesto však podnikavost těchto vystěhovaleckých agentů u nás neochabla. Tak na př. se dovídáme, že se v polovině listopadu 1853 v okolí dnešního Gottwaldova, dále na Vizovicku a na Vsetínsku objevil emisar z Brém, který lákal tamní obyvatelstvo, že mu zprostředkuje vystěhování do Ameriky. Jakmile se však úřady začaly o tohoto agenta zajímat, zmizel beze stopy.⁶²

Rejdařské firmy a jejich agenti útočili na charakter lidí pomocí »zlatého mezka«. A tak italsí agenti slibovali náhončím za získání jednoho vystěhovalce 5 franků a úředním osobám 5 zlatých a za získání neplnoleté osoby pro vystěhování se platilo polovic. Anglická agentura v Rotterdamu nabízela jako prémii za první dva získané vystěhovalce do zámoří stříbrné hodinky a za každou další osobu nad 12 let věku vyplácela 6 zlatých a za vystěhovalce mladší dávala polovic (3 zl.). Antverpský agent sliboval zase za »získanou duši« 12 korun odměny. Tyto vystěhovalecké agentury získávaly své spolupracovníky (subagenty) ve střední Evropě náborovými akcemi (často dopisy), které se obracely na obecní písaře, na vesnické učitele a hostinské, mezi nimiž se velmi často našli vhodní náhončí pro tyto agentury. Že tyto machinace s vystěhovalci nebyly špatným obchodem, o tom svědčí na př. zpráva rakouského vicekonsula v Ženevě Stánka, který odhadoval v červnu 1896, že subagent vydělá na každé rodině, kterou získá pro vystěhování do zámoří, průměrně 50 franků.⁶³ Tito agenti se velmi často nelekali žádné špatnosti a žádné podlosti. Tak na př. byly zjiš-

těny případy, že se dovedli obléci i do úřední uniformy a dávali si s pomocí obecních strážníků svolat buhnováním venkovské obyvatelstvo a podvodně jim líčili Brazílii jako hotový ráj pro vystěhovalce.⁶⁴ Machinace vystěhovaleckých agentur se často zvrhávaly v hotové novodobé otrokářství. Tak na př. někteří hamburští a brémští agenti nalákali četné sedláky z Haliče pro vystěhovalectví do Kanady, ale místo toho je zasilali jako otrocké síly k pracím na plantážích na Havajských ostrovech. A když se někteří oklamání pokoušeli stěžovat si tamnímu rakousko-uherskému konsulovi na tento hrozný podvod, dal tento úředník žadatele zatknout, protože on sám byl plantážníkem a tudíž spoluvykofistovatelem takto získaných otrockých sil.⁶⁵ Agenti vystěhovaleckých agentur měli také na svědomí podvodné dopisy, které přicházely z Ameriky do vlasti příbuzným a známým vystěhovalcům, v kterých jim v přehnaně růžových barvách byly líčeny poměry v zámorí a jimiž byly další a další osoby vybízeny k vystěhovalectví. Dopisy tohoto druhu vylákal agent za peníze ze zbídačelých vystěhovaleckých rodin v Americe.⁶⁶

Podobnými metodami pracovali i náhončí fabrikantů v evropských zemích, kteří lákali české dělníky za hranice, slibující jim vysoké mzdy a pod. Výmluvný doklad o těchto náborových metodách přináší dopis, který uveřejnila počátkem května 1876 dělnická Budoucnost: »Z Hennstettenu v Bavořích. (Původní dopis.) Račte být tak laskav a uveřejněte výstrahu českému dělnictvu tkalcovskému. Neustále, jak se dovídáme, zasílány jsou odtud dopisy do Prahy a okolí na dělníky tkalcovské, by sem šli pracovat a slibuje se jim výdělek až 25 zl. za 14 dní, kdežto v pravdě si dělník zde nevydělá ani tolik marků (mark = 50 kr. rak. měny). Tak na př. jistý Jan Krupka pracující ve Pfersee u Augsburgu již několik psaní poslal do Prahy a okolí, slibuje výše uvedenou mzdu. On tak činí jedině k svému prospěchu, neb obdrží z každého příšlého dělníka 1 mark odměny; teprve když dělník sem přijde, vidí, jak je zklamán. Dáváme tudíž všem dělníkům tkalcovským výstrahu, by se nedali déle klamat takovými dopisy. Taktéž i vašeho spoludruha Jana Krupku napomínáme, aby již ustal od podvodného jednání, sice budem nuceni jej častěji kárati.«⁶⁷ Tento dopis je zároveň pěkným dokladem proletářské solidarity, která se snažila uchránit soudruhy ve vlasti před pohromou.

O úloze rejdářských společností a jejich agentů při náboru vystěhovalců napsal r. 1907 socialistický pracovník Morris Hillquit z New Yorku toto: »Značná část přistěhovalectví je vyvolávána umělými prostředky, bez jakýchkoli skrupulí a nejhrošími zločinci jsou tu transatlantické lodní společnosti. Jejich obchod se v posledních desetiletích nesmírně zvětšil; je prý investováno více než 125 milionů dolarů do nejdůležitějších lodních společností. Hlavním zdrojem příjmů této industrie je doprava cestujících v podpalubí. Cestující z podpalubí jsou nejlépe placeným nákladem, spojeným s nejmenší námahou; cestující jsou stlačeni v takových spoustách, že jedna velká loď jich veze často víc než dva tisíce, jejich výživa je nad pomýšlení laciná a ohledy, které vyžadují, stojí sotva za řeč. Je proto v nejživějším zájmu lodních společností, aby sháněly cestující do podpalubí; a protože jízdy v podpalubí se zřídka kdy podnikají pro zábavu, hýbe tu vlastně obchodem jenom vystěhovalectví. Podíl lodních společností a jejich agentů na přivlákání vystěhovalců není všeobecně znám anebo zhodnocen, protože většinou se tají s ohledem na zákony Spojených států

a některých jiných zemí, které takové praktiky zakazují. Nicméně je veřejným tajemstvím, že největší lodní společnosti vydržují ve všech částech Evropy hejna placených agentů, jejichž zaměstnáním je, aby nadšeným vyličením poměrů ve Spojených státech, naději na vysoké mzdy a na snadnou možnost získat půdu, zlákali chudé a prostoduché lidi, aby šli hledat štěstí a bohatství v Novém světě. Společnost »Red Star-Line« měla před nedávnem neméně než 1.500 takových agentů, »Anchor-Line« jich měla 2.500 a »Inman-Line« 3.400. To vše jsou však jen malé podniky a jiné společnosti zaměstnávají pravděpodobně ještě větší počet. Avšak vedle těchto profesionálních svůdců dovedou také lodní společnosti přijímat desetitisíce dobrovolných zprostředkovatelů do svých služeb.«⁶⁸

Hnusná a zvrhlá tvář rejdařských společností a jejich vystěhovaleckých agentur byla v Rakousko-Uhersku odhalena v plné nahotě v t. zv. wadowickém⁶⁹ monstreprocesu z let 1889—1890, kde byla odhalena činnost agentury rejdařské společnosti »Hamburg-Amerika-Linie« se sídlem v Oświęcimí, kterou vedl Jakob Klausner a Simon Herz. Tato upířská banda naverbovala do svého žoldu řadu železničních úředníků a zaměstnanců, příslušníků finanční stráže, četnictva a celního personálu a všemocná agentura pak odměňovala tyto náhončí za zprostředkování odesílání »balíků a beden« — tak totiž tyto podvodníci nazývali ve své hantýrce vystěhovalce. Tato smečka pijavic dovedla přímo neslýchaným způsobem kořistit z prostoduchosti nigramotných haličských a východoevropských sedláků. Ti, kdo z vystěhovalců podléhali ještě vojenské službě, musili zaplatit dvojnásobné jizdné. Kromě toho poslední peníze byly z vystěhovaleckých adeptů lákány nerůznějšími a přitom nejhnusnějšími podvody a triky. Tak na př. ubohé oběti vodili před podvodníka, který si hrál na okresního hejtmana a »povoloval« vystěhování jen za »jistý poplatek«, dále pak přicházeli před domnělého lékaře, který po t. zv. »prohlídce« zakazoval vystěhovalectví »ze zdravotních důvodů«, avšak i tuto překážku bylo možno překonat penězi. A tak se stávalo, že si jeden podvodník druhému posílal do spárů nebohé oběti, které tito darebáci nemilosrdně připravovali o poslední groš. Jestliže oběti byly vzpurné, byly »odsuzovány« do vězení a vězněny ve chlévech tak dlouho, dokud »nedostaly rozum«. Přitom síť této vyděračské smečky byla tak široká, sehraná a pevná, že se její členové vzájemně dovedli velmi rafinovaně krýt poměrně dlouho před odhalením.⁷⁰ Wadowický proces je strašnou obžalobou hyenní podstaty kapitalistického kořistnictví, kde smečka vyděračů a podvodníků, kryjící se navenek služební uniformou a financovaná a ovládaná rejdařskou společností, dovedla obchodovat s lidskou bídou, neštítla se vyssát tyto chudobné lidi až do morku kosti a připravit je o to poslední, co jim zbylo. Na wadowickém procesu vidíme, jak hluboce pravdivá jsou slova *M a r x o v a* a *E n g e l s o v a* v Manifestu, podle nichž »buržoasie proměnila osobní důstojnost člověka ve směnnou hodnotu a na místě nesčetných propůjčených a řádně nabytých svobod postavila jedinou na nic se neohlížející svobodu obchodu.«⁷¹

R o b e r t J a n n a s c h, prezident německé »Handelsgeographische Gesellschaft« a zakladatel »Německé exportní banky« (*Deutsche Exportbank*), třebaže sám plně sloužil německému velkokapitálu, napsal r. 1885 o všemocné úloze rejdařských firem v souvislosti s vystěhovaleckou otázkou: »Akcionáři paroplavebních společností, které jsou jediné a výlučné

schopny života pomocí vystěhovalců, jsou zastoupeni v zákonodárných sborech, jakož i ve vládách. Na zámořských spekulacích s půdou a železnicemi se podílí evropský velkokapitál. Tisk jím ovládaný umlčuje stížnosti kolonistů, které se vyskytnou, a současně usiluje, aby neustálým opakováním zpráv o územích, ovládnutých spekulací, byly v nich poměry vyličený co možná nejpříznivěji.⁷² A president Spojených států Theodor Roosevelt prohlásil r. 1905 ve svém poselství ke kongresu kromě jiného o vystěhovalcké otázce: »Velmi význačná část četných přistěhovalců nepřichází sem (t. j. do USA — pozn. B. Š.) z vlastního podnětu, nýbrž následkem agitace velkých paroplavebních společností. Tito agenti jsou rozděleni po celé Evropě, lákají a navnaďují předstíráním rozličných výhod četné přistěhovalce, často proti jejich vlastní vůli. Nejsilnější překážka, která se staví našemu úsilí o dosažení náležité regulace přistěhovalectví, pramení z rozhodné opozice zahraničních paroplavebních společností, které na celé věci nemají jiného zájmu nežli zvětšení svých příjmů z masové dopravy přistěhovalců v podpalubí.«⁷³

A tak i J. V. D a n e š byl nucen přiznat r. 1911 v agrárním Venkovu o osudu našich vystěhovalců: »Jak velké množství Čechů padlo za obětí podvodníkům a vyděračům, jak mnoho pohynulo jich v otrocké práci v dolech a továrnách, těžko je odhadnout.«⁷⁴

V této souvislosti musíme ovšem brát s rezervou snahu buržoasních představitelů svalit veškerou vinu za vystěhovalectví paušálně na rejdařské společnosti s jejich sítí agentů a subagentů, kdežto o hlavním vinníkovi, o celém kapitalistickém řádu, který přivedl miliony lidí do bídy a na pokraj smrti hladem a vydal je všanc nejistému losu vystěhovalectví, tito pánové s oblibou raději zdrženlivě mlčí.⁷⁵

Výše jsme se zmínili o pokusech rakouské vlády, jež měly budit zdání, jako by se chtělo účinně bojovat proti vystěhovalckým agenturám. O zákazech z r. 1852 jsme se již zmínili. Nato následovala v letech 1873—1892 řada dalších zákazů, ale ty se ukázaly nakonec málo účinnými, ježto od konce listopadu 1865 bylo postupně různým zahraničním rejdařským společnostem povolováno rozvíjet »obchodní činnost«. Přitom se ukázalo, že se za touto »obchodní činností« často skrývaly nejhrubší podvodné machinace s vystěhovalci. Teprve velké aféry s vystěhovalckými agenturami, jež stály ve službách paroplavebních společností, a především pak potřeba kapitalistů vytvořit si doma (v Rakousko-Uhersku) »rezervní armádu pracovních sil«, hlavně pak v podobě masy nezaměstnaných před branami kapitalistických podniků, aby tak mohly být stlačeny mzdy a životní úroveň pracujících, přiměly nakonec vládnoucí třídu v Rakousko-Uhersku ke zpřísněnému zákonodárství proti vystěhovalckým agenturám, k němuž došlo teprve koncem prvního desetiletí tohoto století.⁷⁶

A z těchto příčin mohl americký inspektor pro přistěhovalectví M a r k u s B r o w n z New Yorku r. 1903 prohlásit: »Dověděl jsem se na svých cestách, obzvláště v Rakousko-Uhersku a v Rusku, že značný počet vážných osob, jako duchovní, učitelé, poštmistři, notáři, jsou v přímém spojení s agenty paroplavebních společností, že udělují porady a poučují emigranty, jak získat lodní jízdenku a pas, a udělují informace ve všech cestovních záležitostech. Za to vše dostávají zprostředkovací poplatek od agentů, kterým jsou k službám. Tito subagenti, kteří zaujímají poloveřejné postavení, počítají s nezkušeností, s přístupností prostého sedláka a často jej svedou

k prodeji anebo k zastavení veškerého jmění, aby si tak opatřil potřebnou sumu na cestu.«⁷⁷

* * *

Dále se pak třeba ještě zmínit o postoji buržoasie k vystěhovalecké otázce, především pak o postoji české buržoasie.

Možno říci, že se česká buržoasie k otázce vystěhovalectví chovala z počátku celkem lhostejně a nevšimavě. Časem si však začala uvědomovat, že se odchodem vystěhovalců do ciziny hromadí velké zálohy pracovních sil před továrnami zahraničních fabrikantů, kteří dovedli nakonec zneužívat vystěhovaleckého proudu ke stlačování mezd domácích dělníků a zároveň ke zvyšování vlastních zisků. A z těchto příčin se jali představitelé naší buržoasie brojit proti vystěhovalectví. Nemohli ovšem vystupovat veřejně s argumenty, že odchod českých dělníků za hranice snižuje naděje české buržoasie na zisk, nýbrž z taktických důvodů operovali raději nacionalisticky zabarvenými hesly, která jako kouřová clona zastírala pravý účel celého protivystěhovaleckého tažení. Z tohoto důvodu bylo vystěhovalectví označováno za projev nelásky k vlasti a za jakousi nevlasteneckou činnost.

Krakovský advokát L e o p o l d C a r o, známý buržoasní autor celé řady prací o vystěhovaleckém problému, napsal r. 1907 o postoji buržoasie k vystěhovalecké otázce v Rakousku: »O vystěhovalce se v Rakousku zajímají hlavně a pouze dvě vrstvy obyvatelstva: zdejší průmysloví a zemědělstí zaměstnavatelé, kteří musí platit vyšší mzdy, když mnoho »pracujících rukou« odejde, a proto se zasazují o omezení vystěhovalectví a k odůvodnění tohoto požadavku se ohánějí vlasteneckými argumenty — a pak rejdařští podnikatelé, majitelé cestovních kanceláří, železničáři a agenti, kteří se zvucnými frázemi o hospodářské svobodě a o pozvednutí domácího příslavního ruchu dožadují od státu nejenom zrušení všech omezení vystěhovalectví, nýbrž požadují co největší osvobození od tíživého dozoru a kontroly státních úřadů, jakož i přednostní práva pro domácí paroplavební podniky. Je na biledni, že se v obou případech přikrašlují jen vlastní obchodní zájmy.«⁷⁸

Byli ovšem i jedinci, kteří dělali mezi vystěhovanci jisté podivné, avšak příznačné rozdíly. Tak na př. známý konservavec a literát J a k u b M a l ý napsal ještě 1872 ve své stati o vystěhovalectví v Riegrově Slovníku naučném, že prý vystěhovalectví představuje ztrátu pro buržoasii jen tehdy, »stěhují-li se šikovní a pracovití dělníci neb lidé mohovití . . . Naproti tomu stěhují-li se živly podvrtné, zbavuje se stát kvasu, který by se mu časem sláti mohl nebezpečným.«⁷⁹

Malý nezastával tento názor sám a možno říci bez nadsázky, že je to typický buržoasní názor na dělníka. Dělník je pro kapitalistu cenný potud, dokud není třídně uvědomělý. Jakmile však dospěje k třídnímu uvědomění, stává se pro fabrikanta »živlem podvrtným« a takového dělníka vidí pak český kapitalista raději ve vystěhovaleckém transportu nežli mezi osazenstvem své továrny.

Důkazem toho, jak velice začalo české buržoasii záležet na tom, aby zabránila vystěhovalectví českých lidí za hranice, je *velký tábor lidu, který byl uspořádán 27. června 1869 na návrší »Na skalách« poblíž Kyšic u Plzně.*

Tohoto tábora lidu se účastnilo na 20.000 účastníků a promluvíli zde spisovatel Fr. Schwarz a redaktor František Steyskal Lažanský z Plzně, dále starosta Sokola v Rokycanech L. Brož a nechyběl tu ani známý staro-

český agent v českém dělnickém hnutí dr. Fr. L. Chleborád z Prahy. Z tohoto tábora lidu vzešla resoluce, v které čteme:

»My na ‚skalách kyšických‘ shromáždění tisícové synů a dcer národa československého z českého západu:

uvažujice, že četné stěhování bratří našich do Ameriky těžkou chorobou jest, na niž vlast česká postonává, že ničí se jím valně síla a jmění národní a zeslabuje se mohutnost a blahobyť národa československého;

uvažujice, že *příčiny četného vystěhovalectví z Čech u těch, kdo vlast svou jinde si hledají, vyhledávati se musí jednak v nedostatku osvěty a lásky vlastenecké, jednak v nedostatečném poučení jich o poměrech, jaké v Americe panují, v nichž co do hmotného svého blaha vzhledem k nouzi, jakáž rok za rokem občanstvo české zastihuje, spatřují druhou zaslíbenou zemi;*

uvažujice, že příčiny tyto a chorobu vlasti, jimi zaviněnou, odstraniti lze jedině šířením pravé osvěty národní a vřelého vlastenectví, jakož i věrohodným poučením těch, kdož vystěhovati se míní, o poměrech amerických;

uvažujice, že neustále klesající blahobyť národní v Čechách hlavní má příčinu v rozháraných dosaváde poměrech politických vlasti naší, že další klesání blahobytu toho jinak než usmířením všech různých živlův a uznáním všech vlasteneckých snah národa československého zameziti nelze...⁸⁰

Takovým a podobným způsobem pokračují vývody resoluce, z kterých je na první pohled patrné, že nesou buržoasní punc. Celá tato resoluce je koncipována nikoli ve prospěch oněch 20.000 účastníků tábora lidu, kde rozhodně převažovali prostí a drobní čeští lidé, dělníci a rolníci, nýbrž tato resoluce chce sloužit především zájmům české buržoasie. Přitom se buržoasie pokouší namluvit českému dělnictvu a rolnictvu, že je jejich povinností podepřít ze všech sil českou buržoasii v jejím konkurenčním zápase s německou buržoasií o politickou moc. Tento zápas se zejména od vyhlášení dualismu v r. 1867 stále více přirostřoval a česká buržoasie se pokoušela dosáhnout obdobně privilegovaného postavení, jakého dosáhla buržoasie maďarská. A česká buržoasie podvodně tvrdila, že českému dělnictvu bude lépe, jakmile se česká buržoasie dostane k moci. A tak ve výše uvedené resoluci z tábora lidu u Kyšic buržoasie namlouvá českému proletariátu, že po převzetí moci v zemi »by s to byla z království Českého, tolikerými dary vznešené přírody nadaného, avšak tak velice ještě zanedbaného, v srdci Evropy co do zvelebení průmyslu, obchodu a rolnictva druhou Ameriku utvořiti, jakž také cizincům sem se stěhujícím namnoze je, a tím především svornému proudu vystěhovalectví přítrž učiniti.«⁸¹

Resoluce tábora lidu od Kyšic pak končí výzvou: »Lide československý! Zřizuj po všech osadách spolky podnikatelské, jichž úkolem jest zvelebení průmyslu vlasteneckého!« Tak tedy buržoasie odhalila své pravé ledví i v poslední větě resoluce.

Takové a podobné resoluce však nebyly s to zastavit vystěhovalectví z našich zemí, což nám už ostatně výše naznačily cifry o vystěhovalectví z našich zemí.

A tak náš český buržoasní tisk líčil nadále v sedmdesátých letech minulého století vystěhovance jako nesoriosní a nevlastenecké lidi, kteří prý beztoho nakonec v cizině ztroskotají a doplácí prý tak trpce na svou »nerozvážnost«.

Takového druhu je do jisté míry i přednáška J. Fořta »O stěhování se našeho lidu do ciziny«, která vyšla 1876 jako brožura u J. Otty v Praze a jež chce bojovat zvelebením školské a osvětové činnosti proti vystěhovalectví; je prý třeba »probudit vůli, aby proud vystěhovalecký od nás se co možná užil.⁸²

Proti rozličným nesmyslným výtkám českého buržoasního tisku, vinícího vystěhovance z národní neuvědomělosti, obrátila se dělnická Budoucnost koncem dubna 1877 zvláštním článkem, nadepsaným »*Úvaha českého dělníka mezi vlastí a cizinou*«. Pisatel tohoto článku⁸⁴ odmítl zmatené psaní buržoasního tisku a falešné výklady buržoasních řečníků a ukázal na pravou podstatu vystěhovalectví. Nikoli nedostatek vlasteneckého citu, nýbrž bída vyháňá lidi za hranice. »Bída lidu českého jest den ke dni větší,« čteme v uvedeném článku, »a počet českých vystěhovačů se stále množí.« »Uvážíme-li, že onen vystěhovalecký proud český tvoří takřka jen třída dělnická, že ony nazpět se vracějící a v cizině hynoucí jsou jen dělnické rodiny, hrůza nás obejmě. Tu musí nad takovým stavem lidu českého poctivci srdce pukati.« V další části článku pak autor vysvětluje, že dělníci vystěhovačci ztroskotávají nyní v cizině tak často z toho důvodu, že hospodářská krise, která propukla v r. 1873, nabyla světového rozsahu a že i domnělý ráj vystěhovačů, Amerika, je touto krizí velmi citelně postižen.⁸⁵

V dalších desetiletích se vystěhovalecký problém na území někdejšího Rakousko-Uherska přirostl a stával se jak pro německou, tak i pro českou buržoasii stále ožehavější otázkou. Stávky v devadesátých letech minulého století, obrovská stávka z r. 1900 a stávkové hnutí z roku 1905 vyděsily buržoasii natolik, že odmítala přijímat účastníky těchto stávek do práce, takže třídně uvědomělému dělnictvu nakonec nezbývalo nic jiného nežli hledat živobytí za hranicemi.⁸⁶

Avšak s nastupujícím imperialismem nastala i ve *vystěhovalecké otázce* významná změna. Lenin k tomu napsal: »K charakteristickým znakům imperialismu . . . patří zmenšení emigrace z imperialistických zemí a zvýšení imigrace (příchodu dělníků a přesídlení) do těchto zemí ze zaostalých zemí s nižší mzdou.«⁸⁷ A dále přípravy k imperialistické válce, ke které se neodvratně schylovalo, nutily i představitele rakousko-uherského imperialismu k opatřením, aby vystěhovalecký proud byl alespoň přibrzděn, nebylo-li již možno jej docela zastavit. Z té doby pochází pak řada návrhů, pojednání a anket o vystěhovalecké otázce.

Tak na př. Artur Friedmann prohlásil roku 1907 před ústředním výborem Svazu rakouských průmyslníků: »Vystěhovalectví svým stálým vzrůstem nabylo v posledních letech pro Rakousko-Uhersko zvýšeného významu a nutno je označit za nejzávažnější národohospodářskou otázku. Vystěhovalectví přesazuje celé národy do vzdálených zemí a má pro kulturní vývoj Starého a Nového světa rozhodující vliv.«⁸⁸ Ovšem Friedmann nedovedl — a jako přísluhovač fabrikantů také nechtěl, ve svém sáhodlouhém výkladu dospět k nějakému kloudnému výsledku. Proto musel dospět nakonec k celkem bezmocnému zjištění:

»Mezinárodní stěhování jakožto zjev nerozlučně spjatý s rozvojem světového hospodářství *bude nadále existovat*. Vystěhovalectví je jednou formou boje o existenci, kterou nelze odstranit. Avšak jeho výstřelky musí být odstraněny.«⁸⁹ A v závěru svého referátu navrhuje Friedmann agrární reformy, podporu dělnických konsumních spolků, řadu opatření dobročinn-

ného rázu, avšak nenavrhuje dohromady nic účinného, protože na něco účinného buržoasie nestačila a nemohla stačit.

Rovněž české buržoasii se stávala vystěhovalecká otázka stále naléhavější, a proto Jan Hejret vydal roku 1909 svou »Vystěhovaleckou otázku«, v které poukázal na to, že »malému národu nemůže být lhostejno, jak žije na milion jeho příslušníků po celém světě, jak každoročně tělesa jeho ubývá, nejzdravějších sil, nemohouc doma naleznout potřebné výživy... A na druhé straně vidíme, jak cizí kapitál usazuje se také na ryze české půdě a jak ohrožuje celé kraje, což teprve kdyby promyšleně počal proti nám vystupovati.«⁹⁰ V těchto slovech vidíme v plném rozsahu, oč šlo české buržoasii v konkurenčním zápase s německými kapitalisty. A hledá-li nakonec Hejret východisko z této situace, tu přichází s typicky imperialistickým návrhem: »Má-li se zmírniti proud vystěhovalecký, třeba postarat se o práci pro lid, aby s rodinou se mohl uživiti a žítí jako člověk dnešní doby. Velice by tu napomáhala dobrá zahraniční politika, přátelský styk zejména s Balkánem, abychom zde nebyli úplně vytlačeni Německem.«⁹¹ Tedy imperialistické vykořisťování Balkánu měl být »lék« na vystěhovaleckou otázku!

A neméně beznadějně vyzněla i anketa o vystěhovalectví, kterou o něco později na návrh Jana Hejreta uspořádal zahraniční odbor Národní rady české.⁹²

Takové a podobné akce nebyly s to zabránit vystěhovalectví⁹³ a statistické údaje o vystěhovalectví z té doby jsou významným dokladem o tom.⁹⁴

Viděli jsme tedy, že se staré Rakousko-Uhersko nedovedlo vypořádat s vystěhovaleckou otázkou. Avšak ani naše předmnichovská republika si v té věci nedovedla celkem poradit. Po repatriaci našich vystěhovalců, provedené v letech 1919—1922, kdy se vrátilo na 200.000 osob, propukl od roku 1920 další vystěhovalecký proud, který dosahoval podle údajů L a d. P a t o č k y předválečné výše.⁹⁵ Na př. zákonem USA bylo stanoveno, že se z Československa smí přistěhovat do USA ročně s platností od 1. července 1923 pouze 14.357 osob. Tato nízká kvota byla však vyčerpána za několik málo měsíců, protože žadatelů bylo mnohem více. Pro fiskální rok 1924/25 snížily na př. Spojené státy československou přistěhovaleckou kvotu na pouhých 3.073 osob, kdežto o vystěhovalecké pasy do USA u nás žádalo tehdy na 40.000 osob.⁹⁶ Přitom se projeví i důsledky imperialistické politiky české buržoasie na Slovensku v tom, že nejsilněji vystěhovalectvím bylo postiženo Slovensko, odkud se stěhovalo průměrně pětkrát více osob za hranice nežli z Čech.⁹⁷ Průměrný počet vystěhovalců za léta 1922—1927 činil z území ČSR ročně asi 40.000, což bylo jen o něco méně nežli před válkou, kdy se z našich zemí stěhovalo ročně 50—55.000 osob.⁹⁸ Velmi šalomounskou větu najdeme o vystěhovalectví v oficiální publikaci »Deset let Československé republiky« z roku 1928, kde čteme: »Poněvadž vystěhovalectví těch tříd, které se od nás dnes stěhují, znamená přece jenom pro vystěhovaleckou zemi ztrátu, přesto, že má i své dobré stránky, jest předním našim úkolem omezit je na míru nezbytně nutnou... Poněvadž však vystěhovalectví trvá a bude trvati i nadále, ano není vyloučena možnost, že ještě značně stoupne, jakmile se zvolní překážky, které se mu dnes stavějí v cestu, jest třeba vystěhovalecký proud organizovati a dirigovati, tedy prováděti aktivní vystěhovaleckou politiku, vědomou svých cílů.«⁹⁹ Tato slova jsou vysvědčením stejné bezmocnosti a neschopnosti,

ke které dospěla již před první světovou válkou anketa, pořádaná Národní radou českou. Buržoasie považovala vystěhovalectví za »nutné zlo« a zároveň i za jakési »dobro« potud, pokud odcházeli do ciziny t. zv. »nebezpeční agitátoři« a »rozvraceči pořádku«.

Teprve naše lidově demokratické zřízení učinilo konec vystěhovalectví toho druhu, kde kapitalismus zneužíval bídy lidu k přeměně člověka ve zboží a k jeho začachování jako vývozního artiklu do ciziny. Po porážce kontrarevolučního puče v únoru 1948 a po vítězství lidových sil naší vlasti pod vedením Komunistické strany Československa došlo sice zase k emigraci českých lidí za hranice, avšak tato nejnovější pouťorová vystěhovalcká skupina, která je ostatně nevelká, se zásadně liší od vystěhovalckých předchozích dob. Kdežto za dřívějších časů, obzvláště za kapitalismu, odcházeli za hranice naši vlastní drobní, vykořisťovaní představitelé pracujícího lidu, po únoru 1948 odešli do emigrace bývalí vykořisťovatelé a jejich přísluhovači. Tito nepřátelé poctivého pracujícího člověka a lidově demokratického zřízení odešli v zaslepené nenávisti do cizích služeb, kde jedí chléb zrádců a kde jim hrozí osud větve ulomené, odsouzené k uschnutí a ke zkáze; pro ně platí známé dykovské verše, jimiž rodná země varuje:

»Opustíš-li mne, nezahýnu,
opustíš-li mne, zahyneš!«

P o z n á m k y

¹ Jde o studii »Několik kapitol k otázce českých dělnických spolků v zahraničí v letech 1876—1878« v Časopise Matice moravské (nadále citováno: ČMM) 1952.

² Viz J. Klik, Bibliografie vědecké práce o české minulosti za posledních čtyřicet let..., Praha 1935, str. 303, čís. 7969—7973; S. Jonášová-Hájková, Bibliografie české historie za rok 1935, Praha 1937, str. 190, čís. 4071—4079; t á ž, Bibliografie čes. historie za rok 1936, Praha 1938, str. 207, č. 4333—4341; t á ž, Bibliografie čes. historie za léta 1937—1941, Praha 1951, str. 792—794, čís. 15.912 až 15.924.

³ To platí na př. i c práci Jos. Folprechta, Studie o povaze zahraničních krajanů, Praha 1947; vyšlo jako 8. svazek »Knihovny Československého ústavu zahraničního v Praze«.

⁴ Podle Leninových Sebraných spisů, 3. ruského vydání, sv. XVII, str. 40, cituje Bolšaja sovětskaja encyklopedija, Moskva 1953, sv. 64, sloupec 113.

⁵ Viz jeho článek »Auswanderung und Schiffahrt mit besonderer Berücksichtigung der österreichischen Verhältnisse«. (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Tübingen 1915. Bd. 39, str. 99.) K tomu viz též článek známého rakouského reformisty a oportunisty Otto Bauera, Proletarische Wanderungen (vyšel v Die Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, Bd. 2, str. 476—494), který tehdy správně napsal: »Die internationalen Wanderungen sind eine Teilerscheinung der fortschreitenden Verflechtung der einzelnen Wirtschaftsgebiete in die kapitalistische Weltwirtschaft. Die Entwicklung zur Weltwirtschaft äussert sich auf dem Warenmarkt in dem wachsenden Umfang des internationalen Warenaustausches; sie äussert sich auf dem Kapitalmarkt in den gewaltigen Wanderungen des Kapitals, in der immer enger werdenden Verbindung der einzelnen lokalen Kapitalmärkte; sie äussert sich endlich auf dem Arbeitsmarkt in der Erscheinung der proletarischen Wanderungen« (str. 477). Bauer pak k tomuto problému dále poznamenává: »Der Umfang der industriell-kapitalistischen Auswanderung ist nicht mehr durch den Ausfall der Ernte, sondern durch die Schwankungen des industriellen Zyklus bedingt. Die Auswanderungskurve läuft parallel der Linie, die den Umfang der Arbeitslosigkeit feststellt und entgegengesetzt den Kurven, die die Veränderung der Warenpreise und des Zinsfusses widerspiegeln« (str. 478). Srov. k tomu též

Arthur Friedmann, Arbeitermangel und Auswanderung. Referat erstattet dem Zentralaussschuss des »Bund österreichischer Industrieller«, Vídeň 1907, str. 34. Arthur Salz o témž problému praví toto: »Die Zahl der Auswanderer in den einzelnen Jahren schwankt im allgemeinen je nach der Wirtschaftskonjunktur in dem Haupteinwanderungsgebiet... Die Ziffern der Auswanderung ergeben, dass eine Hochkonjunktur in Oesterreich z. B. die Auswanderung geringer macht, eine Tiefkonjunktur die Auswanderung steigert, die Hochkonjunktur in Amerika die österreichische Auswanderung erhöht und die Tiefkonjunktur in Amerika die Ziffern sinken lässt.« — Viz Archiv für Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik, Tübingen 1915, Bd. 39, str. 97.

⁶ Engels již r. 1845 dokazoval, že kapitalistický průmysl »musí mít vždy, s výjimkou krátkých období nejvyšší konjunktury — rezervu nezaměstnaných dělníků, aby mohl v nejnižších měsících vyrobit množství zboží požadované na trhu. Tato reserva je větší nebo menší, podle toho, jaká je situace na trhu, již se řídí menší a větší nezaměstnanost« (viz Postavení dělnické třídy v Anglii, Praha 1950, str. 83). A Marx charakterisuje postavení průmyslové rezervní armády nezaměstnaných k pracujícím dělníkům slovy: »Čím větší však je tato rezervní armáda v poměru k aktivní dělnické armádě, tím větší je stálý nadbytek obyvatelstva, jehož bída je v nepřímém poměru k můkám práce« (viz »Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie«, Berlín, Verlag JHW Dietz Nachf., 1947, Bd. I, str. 679 a srov. též další vývody tamtéž I, 662—663). Z novějších prací k tomuto problému viz sovětskou studii D. I. Valentěje, Nezaměstnanost — nutný průvodce kapitalismu, Praha 1953.

⁷ Marx, Das Kapital I, 665—666, viz též Valentěj 1. c. str. 9.

⁸ Lenin, Spisy, Praha 1951, I, 482.

⁹ Viz k tomu K. Marx, Das Kapital I, 672—673 a 677 a srov. k tomu též L. I. Ljubošic, Otázky marxisticko-leninské theorie agrárních krísí, Praha 1953, str. 12.

¹⁰ Lenin ukázal, jaká úloha při tomto zaostávání zemědělské výroby za průmyslovou připadla rozličným feudálním přežitkům, které se udržely po značnou dobu i v kapitalistickém zemědělství. Srov. k tomu Lenin, Spisy (česky) III, 264 a viz též, Sočinenija VI, 24, 96 až 97 a srov. též Ljubošic 1. c. 13—14, 56 a j.

¹¹ Marx, Das Kapital I, 475 a srov. též Ljubošic 1. c., str. 56.

¹² Ljubošic str. 56. — »Přistěhovalectví do Ameriky čteme v Manifestu: »Právě evropské přistěhovalectví umožnilo obrovský rozvoj zemědělství v Severní Americe, které svou konkurencí otrásá velkým i malým evropským pozemkovým vlastnictvím v samých jeho základech.« Marx — Engels, Manifest komunistické strany, Praha 1951, str. 9.

¹³ Skutečnost, že většinu vystěhovalců z Rakousko-Uherska tvořilo slovanské obyvatelstvo, přiznává i Leopold Caro, když praví: »Bei der überwiegenden Anzahl slawischer Auswanderer aus Österreich sollten... nur solche Konsuln in den Einwanderungsgegenden Amerikas angestellt werden, die mindestens eine slawische Sprache geläufig sprechen...« — viz Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, roč. 1907, Bd. XVI, str. 551.

¹⁴ Podle chicagských Národních novin z 2. VI. 1870 cituje J. Poliškenský ve Slezském sborníku 1952, str. 188.

¹⁵ Viz článek Irmy Geisslové »Druhá epištola k vystěhovalcům« (Vlast z 1. II. 1878, roč. II, č. 4), který je jinak psán zcela z buržoasních posic.

¹⁶ Srov. k tomu Lenin, Vývoj kapitalismu v Rusku (Spisy 3, Praha 1952, str. 29n, a, 59—181); též, Vývoj kapitalismu v zemědělství 1899—1915, Praha 1952; a srov. též Jos. Pelikán, Třídní rozklad vesnice, Praha 1950. Viz i B. Sindelař, K bojům moravského selského lidu proti kapitalismu za posledních sto let (ČMM 1953).

¹⁷ Viz k tomu studii J. Kožaného, Knihovní změny a zadlužení nemovitostí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku za 20letí 1868—1897, Chrudim 1890. Viz i novější a rozšířené vydání téže knížky z r. 1908, zabývající se knihovním zadlužením a exekucními prodeji nemovitostí z let 1868—1902. Podle Kožaného bylo přes polovinu selských usedlostí zadluženo, v letech 1868—1902 vzrostla v Čechách zadluženost o 145 %, na Moravě o 120 % a ve Slezsku dokonce o 171 %; přitom v Čechách a na Moravě bylo roku 1902 malorolníků vlastních méně než 5 ha půdy 70—73 %. Srov. k tomu též J. Hejret, Vystěhovalcká otázka 58—59 a

Hergelovu studii »Die Arbeitsnot auf dem Lande und die Verbesserung der ländlichen Arbeiterverhältnisse«, Praha 1894.

¹⁸ Lenin k tomuto problému napsal: »Obyvatelstvo... vytlačované kapitalismem ze zemědělství nemá jiné východisko, než vystěhovat se buď do průmyslových středisek, nebo do jiných zemí« — Spisy, Praha 1952, III, str. 548. Srov. dále k tomu E. Srb, Vylidňování venkova, Rokycany 1908; T. Živanský, Ze studií o vnitřním stěhování u nás. (Česká revue 1903); srov. dále Jos. Pohl, Vylidňování venkova v Čechách v období 1850—1930, Praha 1933. — O. Bauer, (Die Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, 2. Bd., str. 479) napsal: »Ein Land nach dem anderen entsendet seine überschüssige Landbevölkerung auf den Weltarbeitsmarkt.«

¹⁹ A. Friedmann, Arbeitermangel und Auswanderung 11. — Podobně též napsal roku 1909 Leopold Caro o příčinách vystěhovalectví: »Bodenmangel, niedrige Löhne und hohe Bodenpreise, Mangel oder Niedergang inländischer Industrie neben reichlichen Löhnen und billigem Boden im Auswanderungslande, der berechtigte Wunsch sein Los zu verbessern, wohl auch mitunter der jedem Menschen innewohnende Drang nach dem Unbekannten werden a priori als Ursachen angenommen... Daneben spielt die gewerbmässige Anwerbung eine nicht zu unterschätzende Rolle. Politische und religiöse Verfolgungen gehörten ehemals und zwar noch in nicht entfernter Vergangenheit zu den Hauptmotiven;« viz L. Caro, Auswanderung und Auswanderungspolitik in Österreich, Lipsko 1909, str. 3 (vyšlo ve Schriften des Vereines für Sozialpolitik, Bd. 131). V podobném smyslu vyzněla i anketa o vystěhovalectví, kterou r. 1910 uspořádal zahraniční odbor Národní rady české; předsedou zahraničního odboru byl tehdy známý kapitalista dr. Karel Kramář a místopředsedou buržoasní ekonom dr. Albín Bráf. Tato anketa, třebaže byla pořádána českou buržoasií, dokázala, že »převážná většina odpovědí vidí hlavní příčiny českého vystěhovalectví v našich poměrech hospodářských. Někdy je to vůbec nedostatek příležitosti k práci; jindy nízké mzdy, jež vyhánějí naše lidi z domova. Také nedostatek vlastní půdy, nepříznivé poměry v rozdělení pozemkového majetku u nás, zadlužení rolnictva a drahota značný mají vliv. Příznivější hospodářské poměry ciziny — někdy skutečné, jindy jen zdánlivé, lákají naše lidi k vystěhování.« Viz J. Auerhan — J. Hejret — A. Svojsík, Anketa o českém vystěhovalectví, uspořádaná zahraničním odborem Národní rady české, Praha 1912, str. 7; vyšlo nejprve ve Vlčkově Osvětě r. 1912, pak jako zvláštní otisk.

²⁰ A. Šťastný, Program rolnictva Rakouska pro nejprve příští radu říšskou, Tábor 1891, str. 21.

²¹ Z toho důvodu patrně nenajdeme o vystěhovalectví v celé jedenáctisvazkové reprezentativní předmnichovské encyklopedii »Československá vlastivěda« ani zmínky.

²² Viz Herold z r. 1912, číslo 42, a hektografovaný Pacákův »Soubor statí a článků«, Praha 1913 (Národní a universitní knihovna v Praze, sign. 54 G 13 871), str. 13.

²³ Viz Sociální revue, roč. XVII (1936), str. 220.

²⁴ Viz A. Pimper, Vystěhovalcká otázka, Praha 1914, str. 39—40.

²⁵ Viz J. W. Brown, Das Wanderungsproblem und die Arbeiterklasse. Bericht an den Weltwanderungskongress in London 1926. Amsterdam 1926, str. 19—20.

²⁶ M. Hillquit, Das Einwanderungsproblem in den Vereinigten Staaten (Die Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, Bd. 2, str. 447). — O. Bauer k tomu zase v cit. článku o vystěhovalectví napsal: »Allmählich wird Lohnrückermport zur Massenerscheinung: wenn beispielsweise in Zeiten der Hochkonjunktur der rheinisch-westfälische Kohlenbergbau einen beträchtlichen Teil der industriellen Reservearmee aufgesaugt hat und die Unternehmer fürchten, dass die Arbeiter die günstige Situation ausnützen und sich günstigere Arbeitsbedingungen erkämpfen werden, dann erscheinen in Schlesien, in Böhmen, in Steiermark Emissäre der Unternehmer, welche Arbeiter für den westdeutschen Kohlenbergbau anwerben und in die Kohlengebiete importieren; auf diese Weise wollen die Unternehmer verhindern, dass die Arbeiter sich einen Anteil an der günstigen Konjunktur sichern.« (Neue Zeit XXV, Bd. 2, str. 483.)

²⁷ Viz O. Bauer v citovaném článku, str. 484; poslední věta výše uvedeného citátu však poodhaluje oportunistické ledví autorovo, který proslul zejména falsifikací národnostní otázky (sr. k tomu J. V. Stalin, Marxismus a národnostní otázka.).

²⁸ Cituje K. Ka u t s k ý, Die Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, Bd. 2, str. 511.

²⁹ A. F r i e d m a n n, Arbeitermangel und Auswanderung 56. — V Německu byla zavedena přísná evidence vystěhovalců již koncem roku 1871; viz Elster—Weber—Wieser, Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Jena 1929, Bd. II, 62, a Österreichisches Staatswörterbuch, Vídeň 1905, Bd. I, 378. — Přehled o zákonných opatřeních v Rak.-Uhersku v souvislosti s vystěhovalcům podává L. C a r o, Auswanderung und Auswanderungspolitik, str. 173—182.

³⁰ Hejret, Vystěhovalcká otázka, str. 18. — L. C a r o napsal o nespolehlivosti rakouských statistických údajů: »Die Österreichische Statistik gibt uns kein Bild der Zahl unserer Auswanderer...« — viz Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, roč. 1907, XVI, str. 530 a sr. k tomu též str. 539. — Kromě zde dosud citované literatury k otázce vystěhovalcké viz dále bibliografii, kterou uvádí F. S c h m i d t v Österreichisches Staatswörterbuch II, 380; dále literaturu, kterou cituje A. S a r t o r i u s v Waltershausen v encyklopedii Elster—Weber—Wieser, Handwörterbuch der Staatswissenschaften II, 114—115. Z časopiseckých příspěvků zasluhuje zmínky J. B u z e k, Das Auswanderungsproblem u. die Regelung des Auswanderungswesens in Österreich (článek v Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik u. Verwaltung, Bd. X; roč. 1901) a dále H. S c h w e g e l, Die Einwanderung in die Vereinigten Staaten von Amerika (rovněž z Zeitschrift f. Volkswirtschaft etc., Bd. XIII, roč. 1904). — Pro české poměry viz výše pozn. 2 a k tomu i literaturu, kterou uvádí L. P a t o č k a v příspěvku o vystěhovalcích ve Slovníku národohospodářském, sociálním a politickém, Praha 1935, III, 649—651. Bohatou literaturu uvádí dále L. C a r o, Auswanderung und Auswanderungspolitik in Österreich, Lipsko 1909. K vystěhovalcům z předmnichovské republiky viz též oficiální sborník Deset let CSR, Praha 1928, III, 94—101.

³¹ Na nedostatek příslušných statistických záznamů v této věci si stěžuje na př. C a r o, Auswanderung und Auswanderungspolitik, str. 38—39. — Podle O. Říhy (Hospodářský a sociálně politický vývoj Československa, II. vyd., Praha 1949, str. 38) se pouze z Čech vystěhovalo v letech 1857—1890 celkem 547.538 osob, tedy průměrně ročně přes 16.000 osob.

³² Auswanderung 39.

³³ K vystěhovalcům do Ruska srv. Hejret, Vystěhovalcká otázka, 47—48. V. O l i č uveřejňoval roku 1908 stať »Dějiny českého vystěhovalství na Rus« v časopise »Ruský Čech«, vydávaném dr. Václavem Vondrákem; uvedený časopis však téhož roku zanikl. Srv. též brožuru V. K a r h a n a »Kolonisace Sibíře českými zemědělci« (cituje Hejret 1. c., str. 48 a 55), článek Vincence Červínky, Český živel na Rusi (Osvěta 1918, roč. 48); srv. též J. A u e r h a n, České osady na Volyni, na Krymu a na Kavkaze, Praha 1920; t ý ž, Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku, Praha 1920. Cenné zprávy o našich vystěhovalcích přináší věstník našich zahraničních spolků »Vlast«, který začal vycházet od r. 1877 ve Stuttgartě, později vycházel v Brémách, pak v Berlíně a posléze v Londýně (sr. k tomu ČMM 1952, str. 249, pozn. 1a).

³⁴ Viz Hejret, 1. c., str. 44 — L. C a r o (Auswanderung, str. 41—42) uvádí, že 1. XII. 1900 bylo zjištěno při sčítání lidu v Německu 371 000 »rakousko-uherských poddaných«, kdežto 1. XII. 1905 bylo zjištěno již 493.872. Carův údaj se zdá hodnověrnější, protože se opírá o německé statistické údaje. Avšak i jejich cenu je třeba považovat za problematickou.

³⁵ Viz C a r o, Auswanderung 35—36.

³⁶ T ý ž, str. 37. Srv. k tomu též V. K y b a l, Po československých stopách v latinské Americe, Praha 1935.

³⁷ Viz tabulku v Encyclopaedia Britannica, Chicago—London—Toronto 1946, vol. XV, 467.

³⁸ Viz A. S a l z, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Tübingen 1915, Bd. 39, str. 94. — L. C a r o naproti tomu uvádí, že se v letech 1820—1905 z Rakousko-Uherska do USA vystěhovalo 1.971.431 osob, z Ruska 1.452.629, z Dánska, Norska a Švédska celkem 1.730.722, z Itálie 2.000.252, z Německa 5.187.092 a z Velké Britannie 7.286.434 osob (hlavně Irčanů) — viz Zeitschrift f. Volkswirtschaft, Sozialpol. u. Verwaltung 1907, Bd. XVI, str. 68. Carovy údaje, jsou-li spolehlivé, nasvědčují tomu, že z Rakousko-Uherska stouplo vystěhovalců nejvíce v letech 1905—1910.

³⁹ Srv. k tomu Encyclop. Brit. XV, 467.

⁴⁰ Viz M a r x — E n g e l s, Vybrané dopisy, Praha 1952, str. 321.

⁴¹ Viz Elster—Weber—Wieser, Handwörterbuch der Staatswissenschaften,

II, 103 a A. Salz, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Tübingen 1915, Bd. 39, str. 94. — L. Caro uvádí (Auswanderung str. 15), že se z Rakousko-Uherska v letech 1821—1906 vystěhovalo do USA 2,579,564 osoby, při čemž podotýká, že rokem 1900 překročil roční průměr vystěhovalců do USA cifru 100.000. Naproti tomu Brockhaus' Konversations-Lexikon (XIV. vydání, Berlín—Viedeň 1901, svazek II, str. 167) uvádí, že se v letech 1821—1902 z Rakousko-Uherska do USA vystěhovalo 1,535,718 příslušníků. Je úkolem dalšího bádání uvést do těchto cifer větší jasno, při čemž nepostačí jen oficiální tištěné statistiky, ale bude třeba přihlídnout především i k archivnímu materiálu.

⁴² Viz Schmidt ve stati »Auswanderung« v Oesterreichisches Staatswörterbuch I, 378 a Friedmann, Arbeitermangel und Auswanderung, str. 4. Meyers Grosses Konversations-Lexikon (VI. vyd., Lipsko—Viedeň 1903, svazek II, 180) uvádí, že se v letech 1850—1883 vystěhovalo 169,356 osob, převážně z Čech a Moravy.

⁴³ Viz článek St. Brandejse, Příspěvek k dějinám československého vystěhovalckého problému (Sociální revue, roč. XVII, 1936, str. 225).

⁴⁴ Vystěhovalcká otázka 10.

⁴⁵ Viz H. F. Brachelli, Die Staaten Europas. Vergleichende Statistik, III. vyd., Brno 1876, str. 104—105.

⁴⁶ Viz Oesterreichisches statistisches Handbuch, IX. roč., za rok 1890, Viedeň 1891, str. 11.

⁴⁷ Viz Oesterreichisches statistisches Handbuch, roč. XXII za rok 1903, Viedeň 1904, str. 64, tabulka 12.

⁴⁸ Viz Meyers Grosses Konversations-Lexikon, 6. vyd., II, 180 a Brockhaus' Konversations-Lexikon, 14. vyd., II, 167. — Josef Diner—Dénes (ve svém článku »Auswanderung und Einwanderung in Ungarn. Bericht verfasst im Auftrag der Sozialdemokratischen Partei Ungarn«, vyšlo v »Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, Bd. 2, str. 621—654) uvádí, že se v letech 1876—1880 z Uher průměrně ročně stěhovalo 2,521 osob, v letech 1881—1885 stoupl tento průměr na 12,832 osob ročně a v letech 1886—1890 dosáhlo vystěhovalctví z Uher ročního průměru 25,723 osob (1. c., str. 650).

⁴⁹ Viz Ravnost z 6. 6. 1895, ročník XI, č. 23. — V letech 1880—1910 ztratily Čechy, Morava, Slezsko vystěhovalctvím 755,496 osob, průměrně tedy ročně asi 25,000 lidí. Slovensko utrpělo vystěhovalctvím za leta 1899—1914 ztrátu 477,375 osob, což odpovídá asi ročnímu úbytku 30,000 osob; srv. Deset let ČSR, Praha 1928, III, str. 94.

⁵⁰ Srv. Slovenský náučný slovník, Bratislava—Praha 1932, svazek I, str. 200.

⁵¹ Sestaveno podle údajů L. Cara z článku »Die Statistik der öster.-ung. u. polnischen Auswanderung nach den Vereinigten Staaten von Nordamerika« v Zeitschrift f. Volkswirtschaft, Sozialpolitik u. Verwaltung, roč. 1907, Bd. XVI, str. 74.

⁵² Radu dokladů o rozdílech v reálných mzdách dělníků vídeňských a dělníků ze zemí porobených národů přináší Eva Priesterová, Kurze Geschichte Oesterreichs. Aufstieg u. Untergang des Habsburgerreiches, Viedeň 1949, str. 493 až 508. Srv. též Z. Šolle, Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887—1897), Praha 1951, str. 58—59.

⁵³ Ferdiš Juriga prohlásil na př. koncem ledna 1907 v pešfském parlamentě k otázce vystěhovalcké: »Nejen Slováci, i Maďaři se stěhují. Nadarmo vykládáte lidu o vlastenectví, když nemá chleba. — A tato vláda se nestará, aby zahojila tuto ránu, z které prýští krev země a která co nejdříve přivede ji na pokraj úpadku, — nebude, kdo by platil daně, bude jen žebrák, mrzák, staré ženy, chudobný lid, který se hýbat nedovede, a jen ti zůstanou v zemi. A co je toho příčinou? Že se lid u nás nemůže uplatnit«; tak chmurně vidí Juriga situaci v zemi. Cituje Jan Hejret, Vystěhovalcká otázka. Příspěvek k české a slovanské otázce, Praha 1909, str. 18.

⁵⁴ Srv. k tomu A. Salz, Auswanderung und Schiffahrt. Mit besonderer Berücksichtigung der österreichischen Verhältnisse (článek v Archivu für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Tübingen 1915, Bd. 39, str. 90—124, a roč. 1916/17, Bd. 42, str. 842—884).

⁵⁵ A. Salz k tomu napsal: »Niemand, solange es ein grosses aggressives, werbendes Kapital gibt, hat dieses darauf verzichten wollen und gemäss seinem Wesen gesetz darauf verzichten können, den Menschen als Ware zu behandeln« (1. c., str. 90); dále Salz označuje vystěhovalctví za »bolestný a zahanbuující chronický export kapitálu v podobě lidského zboží« (str. 107).

⁵⁶ Tamtéž, str. 96.

⁵⁷ Vyšla r. 1856 v Jindřichově Hradci.

⁵⁸ Viz Müller, Máme-liž stěhovati se do Ameriky, str. 33.

⁵⁹ Náš vystěhovalec byl velmi bystrý pozorovatel a dovedl leccos vystihnout, co bylo rubem domnělé »americké svobody a demokracie«. Tak na př. o americké justici praví: »Řízení soudní není nejlepší. Kdo chce žalovat, musí hned 5 tolarův u některého anglického neb amerického advokáta složit, který u soudu úraduje. Otázka jest nyní, zdalíž každý, kdo právo hledá, 5 tolarův má? Na to jest krátká odpověď: Kdo je nemá, ať nežaluje. Tak tedy za 5 tolarův stojí soudní síň otevřená, a kdo nic nemá, ať snáší všeliké nespravedlnosti a bezprávi...«; viz Müller, 1. c., str. 48.

⁶⁰ Celou báseň otiskl J. Hejret, Vystěhovalecká otázka, str. 10—11. Její do-
slovný text, který podnes má co říci a nepozbyl aktuálnosti, zní takto:

Lidinky, poslyšte směšně zpívání
jak se mají páni Amerikáni,
v samé rekreaci žijou čtveráci,
neb jim z nebe padá, co hrdlo ráčí.

Mnozí jsou vrtkaví, netrpěliví,
že tady tak mají špatně být živi,
mají sto chutí do Ameriky,
tam prý že na stromech rostou knedlíky.

Pod těmi stromy jsou z másla rybníky,
může si v nich máčet každý knedlíky,
vážnou-li v krku, na sta štenflíků
mají tam zřízených, tuším, z perníku.

Prasata tam rostou zrovna pečený,
lítají holubi, ptáci smažený,
buchty, koláče, samo se peče,
káva jim do huby po žlábkách teče.

Amerikán, jak jen otevře hubu,
hojnost má pečených hnedle holubů,
mají prý páni Amerikáni
zřízenou mašinu na polykání.

Všechno s tou mašinou dělají, jedí,
co je pracovat, hrubě nevědí,
tak se tam mají lepší než v ráji,
bez mála tak, jako v nebi na kraji.

Není bez zajímavosti, že i náš národní klasik Josef Kajetán Tyl bojuje proti
vystěhovalectví a používá pohádkového motivu své hry »Lesní panna aneb Cesta
do Ameriky« (z r. 1850) k tomu, aby drobného českého člověka varoval před t. zv.
vystěhovaleckou horečkou do Ameriky. Srv. J. Jakubec, Dějiny literatury
české, Praha 1934, II, 721.

⁶¹ Viz L. Caro, Auswanderung und Auswanderungspolitik in Oesterreich, str.
174—175. K činnosti agentů v našich zemích srv. A. Friedmann, Arbeitermangel
und Auswanderung, str. 5 a viz též L. Caro v Zeitschrift für Volkswirtschaft,
Sozialpolitik u. Verwaltung, roč. 1907, Bd. XVI, str. 536—551, kapitola, nadepsaná
»Agenten und Reeder«.

⁶² Viz zprávu uherskobrodského okresního z 30. XII. 1853 krajské vládě v Olo-
mouci; Zemský archiv v Brně, Volksstimmungsberichte, presid. místodržitelství
1620, č. j. 24.101. V téže zprávě se dočítáme i o stoupající bídě v horských krajích,
kde prý na jaře příštího roku (1854) hrozí hlad, takže na 20 rodin si podalo v Uher-
ském Hradišti žádost o povolení k vystěhování do Ameriky a jako důvod k žádosti
uváděli žadatelé bídu v zemi. — Viz dále fasc. 169, č. j. 670 tamtéž, kde je spis
o přemlouvání jimramovských tkalců k emigraci do Ameriky Janem Bourivalem.

Ze samých klobásů dělají ploty,
zásoba homolek zahání psoty,
samá rekreace je v Americe,
muzikanti hrajou na jitrnice.

Jak ta Amerika je vychválená,
škoda, že od nás jest příliš vzdálená,
kžž je as v Praze, pak by po dráze
do ní se podívat nepřišlo draze.

Pak bychom zašli tam na posvícení,
jestli tomu tak, jako že není,
to je jen planá, smyšlenka samá,
jen tak pro zasmání a žert vydaná.

Amerikán nesmí být lenošivý,
neb jsou tak od práce jako zde živi,
kdo dělat nechce, ať je to kde chce,
darmo se nenají ani v Americe.

Amerika jest vlast velmi vznešená,
jen není národem tak obsazená,
jako jsou jiné mnohé krajiny.
Kdo si chce dobývat ty pustošiny,

může si nakoupit kolik chce akrů,
možná, vypustí pár pytlů sakrů,
v té Americe při své motyce,
když by ho bolely záda i ruce.

⁶³ Srv. C a r o, Auswanderung str. 64—65. — O methodách práce agentů srovnej též A. S a l z, Auswanderung und Schiffahrt (viz Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Tübingen 1916/17, Band 42, str. 875—884). — I vlády zámořských států uzavíraly s různými agenturami zvláštní smlouvy, aby agentury těmto vládám zaopatřily dostatečný počet vystěhovalců. Tak na př. brasílská buržoasie uzavřela nedlouho po svržení císařství a po vyhlášení republiky (r. 1889) jménem brazilské vlády smlouvu s janovským podnikatelem Fioritou. Na základě této smlouvy mělo být do Brazílie během 10 let »dodáno« milion vystěhovalců, a to za odměnu 160 franků od »hlavy«. Podobné smlouvy uzavíraly i jiné státy s rejdařskými společnostmi, hlavně italskými a německými — viz Zeitschrift f. Volkswirtschaft, Sozialpolitik u. Verwaltung, roč. 1907, Bd. XVI, str. 540.

⁶⁴ Podle »Wiener Tageblatt« z února 1896 cituje L. C a r o, Auswanderung u. Auswanderungspolitik, str. 65.

⁶⁵ Tamtéž, str. 66—67.

⁶⁶ Tamtéž, str. 68—69.

⁶⁷ V rubrice »Dopisy« otiskla Budoucnost z 4. V. 1876, roč. IV, č. 9. — Podobné varování najdeme již na př. také r. 1872 v Barákových Dělnických listech (z 5. IV. 1872, roč. I, č. 7, str. 67), kde čteme: »Bratři pozor! V novější době stává se, že nesvědomití lidé české dělníky obojího pohlaví do ciziny lákají, slibující jim hory doly. Bohužel mnoho dělníků těchto svůdných hlasů poslouchá a skutečně bylo na př. dne 17. m. m. (= 17. III. 1872 — pozn. B. Š.) 1.200 dělníků z Budějovic do Vídně vypraveno a vypočteno, že podobným způsobem každý týden as 3.000 osob do Vídně aneb dále i do Uher se odebírá. I kdybychom neměli určitých zpráv, musili bychom lid náš k největší opatrnosti napomínati, aby nedal se svěsti od takových darebných najímačů, kteří, chtějíce z krvavých mozolů dělníka těžiti a zbohathnouti, toho nejspíše dosáhnou se domnívají v cizině, kdež dělník ode všech opuštěn jim vydán jest na milost a nemilost. Však dochází nás zprávy, že právě v Horním Uhersku kolem Prešova se jen hemží dělníků, tenkrát italských, kteří ze své vlasti k stavbě železniční tratě z Prešova do Tarnova vyváběni byli. Ubozí, jakmile vlast svou opustili, závisí úplně od najímačů svých a ti pak úplně a vydatně z toho kořistí. Ti, kteří tak šťastni byli, že přece práci dostali, musejí ji za pranepatrnou mzdu vykonávat, velká většina však ani té nejmizernější práce nedostala, a tak ubožáci jsou na to odkázáni, aby se zase žebrotou protloukali celým Uherskem až domů. Tedy, bratři, pozor!« Zdá se však, že tento článek vznikl nejen ze soucitu k dělníkům, ale že v pozadí stály i obavy českých podnikatelů, že se vystěhovalectvím snižuje počet rezervní armády nezaměstnaných v českých zemích a že tento zjev pak znesnadňoval fabrikantům snižování mezd. Tomuto výkladu nasvědčuje i okolnost, že Dělnické listy tehdy redigoval Josef Barák, mladočeský agent, který se pokoušel vetřít se do českého dělnického hnutí a vnášet do něho zmatek.

⁶⁸ Viz článek: »Das Einwanderungsproblem in den Vereinigten Staaten« v časopise Die Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, Bd. 2, str. 446.

⁶⁹ Město Wadowice, ležící jihozápadně od Krakova, kde se konal proces s vystěhovalickou agenturou.

⁷⁰ Srv. C a r o, Auswanderung u. Auswanderungspolitik, 59—61. K wadowickému procesu srv. též Zeitschrift f. Volkswirtschaft, Sozialpolitik u. Verwaltung, roč. 1907, Bd. XVI, 536—538.

⁷¹ Viz Manifest komunistické strany, Praha 1949, str. 23.

⁷² R o s c h e r — J a n n a s c h, Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung, Lipsko 1885, str. 391. Viz též L. C a r o, Auswanderung, str. 192.

⁷³ Cituje C a r o, 1. c., str. 192—193. — Tyto »všemocné« rejdařské společnosti pronásledovaly neúprosně každého, kdo se pokoušel odhalovat jejich temné machinace a spekulace s vystěhovalci. L. C a r o uvádí, opíraje se při tom o zprávu z listu »Dziennik Chicagowski« z 11. ledna 1905, že v Hamburku byl zadržen jeden ukrajinský posluchač práv, který jako delegát Národní rady se pokoušel informovat se na osud svých krajanů-vystěhovalců. Byl však na příkaz rejdařské společnosti »Hamburg—Amerika—Linie« zadržen s odůvodněním, že prý se pokoušel vniknout do »obchodních tajemství« společnosti (viz Zeitschrift f. Volkswirtschaft etc., roč. 1907, Bd. XVI, str. 531).

⁷⁴ Jde o článek »O emigraci zemědělské«, který vyšel v časopise Venkov 17. a 18. ledna 1911 — cituje Čeněk Z í b r t v časopise Českého musea (dále citováno: ČČM) 1912, str. 359. — A n t o n í n P i m p e r napsal (Vystěhovalcká otázka, Praha 1914, str. 40) o podvodech páchaných na vystěhovalcích: »Sledujeme-li kroniku

případů a podvodů páchaných na úkor vystěhovalců, seznáme, že od prvního kroku z domova až do přistání v zámořské zemi stává se vystěhovalce kořistí takřka kde-koho a sice nejen v cizině, ale i na půdě domácí. Nejvíce podvodů s vystěhovalci děje se při cestě jejich do přístavního města, pak při pobytu v městě samotném a konečně i v Americe, t. j. hlavně při cestě po dráze do vnitrozemí.« Pimper tyto podvody znal velmi dobře z vlastní zkušenosti, vždyť sám pro několik cestovních kancelářů pracoval.

⁷⁵ Dr. Leo Verkauf se dotkl 10. dubna 1896 ve svém referátu na V. sjezdu rakouské sociální demokracie v Praze kromě jiného i otázky vystěhovalcké a uvedl přitom několik statistických dat, svědčících o rostoucím počtu vystěhovalců v posledních letech. O příčině vystěhovalectví pak řečník stručně řekl: »Ne stávají a také ne agenti, nýbrž hospodářské poměry to tak daleko přivedly« (uvádí brněnská Rovnost z 16. VI. 1896, roč. XII, č. 29, článek nadepsaný »O postavení a požadavcích zemědělského dělnictva«), že tolik lidí hledá spásu ve vystěhovalectví.

⁷⁶ Srv. Caro, Auswanderung, str. 174—175 a 208n.

⁷⁷ Cituje M. Hillquit, Die Neue Zeit, Stuttgart 1907, Jhg. XXV, Bd. 2, str. 446—447, kde překladatel zkomožil jméno »Brown« na »Braun«.

⁷⁸ Viz článek »Unsere überseeischen Auswanderer und die Enquette vom Jahre 1905« v Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik u. Verwaltung, Bd. XVI, 1907, str. 529.

⁷⁹ Riegrův Slovník naučný IX. 1354. — A. Pimper (Vystěhovalcká otázka, str. 5) píše: »Ve vystěhovalckém odlivu spatřován byl spíše element národu nepotřebný, ba i dokonce škodlivý, nebo abychom mluvili ústy Jakuba Malého z doby probuzení, živly podvrtné, které do sporádaných poměrů vlasti vůbec nepatří a které by jeho dalším rozvoji byly pouze na škodu.«

⁸⁰ Celý text resoluce otiskl J. Hejret, Vystěhovalcká otázka, str. 11—13.

⁸¹ Hejret, l. c., 12—13. — 4. bod resoluce pak zase praví: »Chceme konečně i samosprávné zřízení co možná nejrozšířenější, majíce za to, že není vlast česká tak chudá a lidnatá, že by dosavadní počet svého obyvatelstva více užíviti nedovedla, a přesvědčení jsouce, že starajíce se sami o sebe, přivedli bychom vlast českou brzy na onen stupeň blahobytu národního, kterýž by pojednou zatarasil cestu bratřím našim nyní do Ameriky v houfě se stěhujícím.« — Hejret, str. 13.

⁸² Srv. k tomu J. Hejret, str. 14. — Když po okupaci Bosny a Hercegoviny Rakouskem se obrátil vystěhovalcký proud z našich zemí i do těchto končin, přinesly buržoasní Národní Listy 20. prosince 1878 (čís. 306) tento článek:

»Výstraha pro dělnictvo.

V naději na dobrý výdělek v nových zemích, totiž Bosně a Hercegovině, odebralo se letos ze všech rakousko-uherských zemí množství nádenníků a výdělkářů všech řemesel a stavů na cestu do řečených zemí. Není s podivením, že většina z nich nenašla, co hledáno, hlavně pro chudobu a neuspořádanost všech tamních krajín. Vracejíce se ze zaslíbené Bosny, která je oklamala, nemají lidé to co jísti a žebrají po všech pohraničních územích. Za tou příčinou vyšla v Sisku nad Sávou, kde se řečených lidí nejvíce shromažďuje, výstraha následujícího obsahu: Jelikož se okolo Sisku potuluje sta dělníků ze všech zemí, a to v stavu velmi bídném, totiž roztrhaní, vyhladovělí, nemocní a beze všech prostředkův z Bosny se navracející, tak že se stávají hroznou obtíží obyvatelstvu; tož jest zapotřebí, aby se budoucně nikdo nepouštěl do Bosny, kdož nemá od domácího úřadu potvrzení, že jej očekává v Bosně bezpečné zaměstnání, neb že má potřebných prostředkův pro případ návratu do svého domova. Na to nechať se dbá hlavně na pomezí, kteréhož by tací lidé bez povolení překročiti neměli.« — Netřeba pochybovat o tom, že Národním Listům tu šlo daleko více o potřeby a o prospěch továrníků, o jejich zájem udržet si rezervní armádu doma, před branami podniků, nežli o bídu a nouzi českých dělníků, kterým Národní Listy předstíraly licoměrně soucit a účast.

⁸³ Budoucnost z 25. 4. 1877, roč. IV, čís. 8.

⁸⁴ Psal pod šifrou »Z. R.«.

⁸⁵ Budoucnost z 9. V. 1877, roč. IV, č. 9, uvádí, že »počet nezaměstnaného dělnictva v Severní Americe podle udání bourgeoistických listů samých obnáší 2 miliony; z toho připadá 50.000 na New York. Mzda ve všech oborech značně klesla a stále klesá. A navzdor tomu dělnická třída v boji za svá práva neochabuje; založeny opět dva nové časopisy; v Milwaukee, The Social-Democrat, v Cincinnati, The Emancipator«.

⁸⁶ Náš známý kulturní historik Čeněk Zíbrt r. 1912 k tomu napsal: »Newyorská česká osada děkuje svůj rozmach přílivu doutníkůřů v letech šedesátých z Kutnohorska, když v státní továrně na tabák v Sedlci propukla stávka; jiné podobné hromadnější přílivy měla v zápětí roku 1905 stávka horníků v kladenské oblasti dále opouštění dolů v okolí Plzně a pod...«; (CCM 1912, str. 341).

⁸⁷ Podle Leninových Sebraných spisů, 3. rus. vyd., XIX, str. 157, cituje Bolšaja sovětskaja encyklopedija, Moskva 1933, t. 64, sloupec 113.

⁸⁸ Viz A. Friedmann, Arbeitermangel und Auswanderung, str. 3.

⁸⁹ Viz týž, str. 69.

⁹⁰ Hejret, 1. c., str. 3.

⁹¹ Týž, str. 56.

⁹² Viz Auerhan — Hejret — Svojsík, Anketa o českém vystěhovalectví (Vlčková Osvěta z roku 1912; vyšlo rovněž jako separát nákladem Národní rady české v Praze 1912).

⁹³ Takovou anketu o vystěhovalectví uspořádalo na př. v březnu 1912 rakouské ministerstvo obchodu; viz Soziale Rundschau, Jhg. XIII., Vídeň 1912, Bd. 1, str. 148—157.

⁹⁴ Pravidelné zprávy o vystěhovalectví přinášel časopis Soziale Rundschau, který začal vycházet od r. 1900 ve Vídni a zanikl r. 1917.

⁹⁵ Viz Slovník národohospodářský, sociální a politický, Praha 1933, III, 649n. Od počátku XX. století ztrácely české země průměrně ročně 50.000 osob vystěhovalectvím a statistický úřad USA uvedl za fiskální rok 1920—1921, že se do USA z ČSR vystěhovalo 40.884 vystěhovalců (viz tamtéž). Srv. St. Brandeys, Sociální revue, roč. XVII (1936), str. 225.

⁹⁶ Viz Deset let Československé republiky, Praha 1928, III, str. 98.

⁹⁷ Viz tamtéž, str. 100.

⁹⁸ Tamtéž. Srv. i Slovník národohospodářský III, 649.

⁹⁹ Deset let Československé republiky III, 100—101.

НЕСКОЛЬКО ЗАМЕТОК К ВОПРОСУ О ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСТВЕ ЧЕХОВ ЗАГРАНИЦУ В ЭПОХУ КАПИТАЛИЗМА

Переселенчество оно не есть, правда, явление исключительно эпохи капитализма, но история учит нас, что ни в какой другой период оно не приняло столь чудовищных размеров и не подвергалось никогда столь жестокой эксплуатации, как именно при капитализме. Исходя из учения классиков марксизма-ленинизма, автор настоящей статьи отмечает, как в результате капиталистической аккумуляции возрастает вполне закономерно и пропорционально количество относительно излишних рабочих, образующих т. наз. резервную армию труда, и каким образом, далее, происходит т. наз. капиталистическое перенаселение, порождающее переселение за границу. Капиталистические страны, в свою очередь, подчинены неизбежной альтернативе: либо вывозить товар, либо людей. Автор противопоставляет этому разнообразным фальсификациям буржуазных историков, политиков и правых „социалистов“, прикрывающих более или менее сознательно и умышленно настоящие корни переселенчества и усматривающих в нем неизбежное, неизлечимое зло. На конкретных случаях можно убедиться в том, как беспощадно и жестоко компании судовладельцев и заморских капиталистов умели наживаться на нищете переселенцев. Далее видно, как в Австро-Венгрии на переселение за границу были обречены рабочие и крестьяне угнетенных народов, в особенности славянских, и как аналогичное положение создалось и в домюнхенской Чехословацкой республике, где в гораздо большей мере вынуждены были переселиться словаки, чем чехи. В заключении автором устанавливается принципиальное различие между нашими переселенцами эпохи капитализма и изменниками-эмигрантами, предавшими дело народа и бежавшими после февраля 1948 г. к империалистам.

**ETLICHE BEMERKUNGEN ZUR FRAGE UNSERES AUSWANDERUNGS-
WESENS IM ZEITALTER DES KAPITALISMUS**

Das Auswanderungswesen bildet zwar keine ausschliessliche Erscheinung der kapitalistischen Aera, die Geschichte lehrt jedoch, dass die Auswanderung in keinem Zeitabschnitt ein so ungeheueres Ausmass angenommen hatte, wie eben im Zeitalter des Kapitalismus. In der Lehre der Klassiker des Marxismus-Leninismus fussend, versucht der Verfasser dieses Artikels zu zeigen, wie im Zuge der kapitalistischen Akkumulation ganz gesetzmässig die Anzahl der relativ überzähligen Arbeitskräfte anwächst, welche die sog. industrielle Reservearmee der Arbeitslosen bilden, ferner wird darauf hingewiesen, wie die sog. kapitalistische Übervölkerung entsteht, die den Nährboden zum Auswanderungswesen bildet. Für die kapitalistischen Staaten gilt dann die unerbittliche Alternative: entweder Waren oder Menschen auszuführen. Im Gegensatz dazu stellt dem gegenüber der Verfasser verschiedene Falsifikationen bürgerlicher Historiker, Politiker und rechtsstehender »Sozialisten«, die mehr oder weniger bewusst und absichtlich den wirklichen Grund des Auswanderungswesens vertuscheln und dasselbe als ein notwendiges und unheilbares Unheil hinstellen. An konkreten Beispielen erfährt man weiter, wie brutal und unerhört es die Schiffahrtsgesellschaften und überseeische Kapitalisten verstanden hatten, die Not der Auswanderer auszubeuten. Ferner kommt zutage, wie in Österreich-Ungarn vor allem die Arbeiter und Landwirte der unterdrückten Nationen, besonders slawischer Abstammung, unter der Auswanderung zu leiden hatten, und wie ein ähnlicher Sachverhalt in der CSR aus der vormüthlicher Zeit zum Vorschein kommt, wo z. B. die Slowaken mehr als die Tschechen von der Auswanderung betroffen waren. Zum Schluss weist der Verfasser auf den grundsätzlichen Unterschied hin, der zwischen unseren Auswanderern aus dem kapitalistischen Zeitalter und zwischen unseren verräterischen Emigranten besteht, welche die Sache des Volkes verraten und sich nach den Februarereignissen 1948 nach dem imperialistischen Ausland begeben haben.